

МЕМЛЕКЕТ БАСШЫСЫ
ҚАЗАҚСТАН ХАЛҚЫН
РАМАЗАН АЙЫНЫҢ
БАСТАЛУЫМЕН
ҚҰТТЫҚТАДЫ **2-бет**

ДАРА ДАРЫНДЫ,
ҒЫЛЫМДАҒЫ ІСІ
ТӘЛІМДІ **6-бет**

ТАҒЫЛЫМ мен
ТАНЫМ ТОҒЫСҚАН
ҚОС ТОМДЫҚ
ЖАРЫҚ КӨРДІ **14-бет**

ҚАЗАҚ УНИ 25 ЖЫЛ

РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҚОҒАМДЫҚ - САЯСИ АПТАЛЫҚ

www.qazaquni.kz

qazaquni@mail.ru

2000 жылғы 11 тамыздан шыға бастады

7-8(1188-1189) 23.02.2026

Азат Перуашев, ҚР Парламенті Мәжілісі депутаты, «Ақ жол» демократиялық партиясының төрағасы:

ЖАҢА КОНСТИТУЦИЯ ҚАЗАҚ ЕЛІНІҢ ЖАҢА ДӘУІРГЕ БЕТ БҰРҒАНЫН БІЛДІРЕДІ

МАҒИРА мен МЕДИЦИНА

Қазақстанның құрметті жазушысы, Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері, Халықаралық «Алаш» сыйлығының лауреаты Мағира Қожахметова туралы сөз.

8-9
бет

3
бет

Мырзан КЕНЖЕБАЙ:

ҚАЗАҚ ТІЛІ ҮШІН ҚАЗЫБЕКТЕН АРТЫҚ КІМ КҮРЕСТІ?!

Осы кешегі ескі билікті де, бүгінгі жаңа билікті де менің үнемі сынап жазып жүргенімді ел жақсы біледі. Сондықтан, қолымнан келгенінше, әділдікті жақтап келе жатырмын деп айта аламын.

Не десеңдер о дендер, бірақ Парламентте де, оған шейін де «Қазақстанда тек қазақ тілі ғана мемлекеттік тіл болуы керек!» деп, шыбын жаны шырқырап, шын күресіп жүрген жаңғыз Қазыбек Иса емес пе, қазағым-а-а-а-ау?!

4
бет

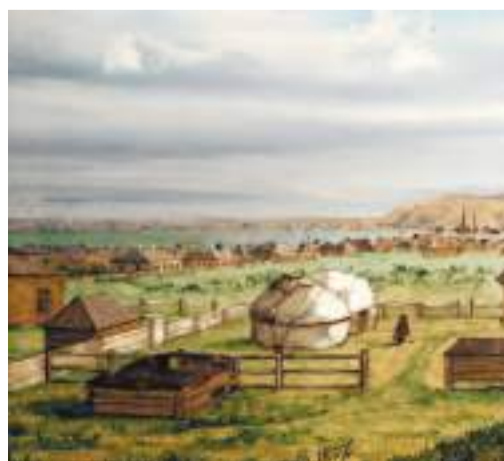

ҚАЗАҚ ТІЛІН ҚОРҒАУШЫЛАРДЫ ҚАРАЛАУШЫЛАР КІМДЕР?

5
бет

О НЕОБХОДИМОСТИ ВОЗДВИЖЕНИЯ МЕМОРИАЛЬНОГО КОМПЛЕКСА Ч. ВАЛИХАНОВА В АЛМАТЫ

Алматы активно признается новым перспективным направлением международного туризма, попав в топ-25 направлений 2026 года по версии Bloomberg (4-е место) и топ-14 по версии Vogue, что подтверждает его уникальное сочетание городской культуры, гастрономии и близости к горам.

10
бет

МЕМЛЕКЕТ БАСШЫСЫ ҚАЗАҚСТАН ХАЛҚЫН РАМАЗАН АЙЫНЫҢ БАСТАЛУЫМЕН ҚҰТТЫҚТАДЫ

Құрметті отандастар!

Сіздерді күллі мұсылман қауымы үшін қасиетті Рамазан айының басталуымен шын жүректен құттықтаймын!

Бұл – дүние жүзіндегі миллиардтаған жанды рухани тазаруға, жақынына жанашыр әрі камкор болуға үндейтін мезгіл.

Ораза азаматтарды шыдамдылық пен төзімділікке шақырып, халқымыздың бойына қарапайымдылық, жауапкершілік және адалдық сынды асыл қасиеттерді сіңіреді.

Оразаның рухани құндылықтарын қазір әлемде болып жатқан күрделі ахуалды ескере отырып, кемел санамен қабылдау,

оның түпкі мағынасын дұрыс түсіну – үлкен имандылықтың белгісі.

Бүгінде Қазақстан ауқымды өзгерістердің, түбегейлі жаңғырудың тарихи кезеңіне қадам басты. Жаңа халықтық Конституцияның жобасы республикалық референдумға шығарылды. Бұл өрлеу және әділеттілік даңғылына түскен мемлекетіміздің даму бағытын айқындайтын Негізгі Заң болмақ.

Бас құжат мындаған жыл тарихы бар мемлекеттілігімізді одан әрі нығайтуға, еліміздегі саяси, азаматтық, экономикалық институттардың тиімділігін арттыруға және адам құқықтарын қорғау жүйесін жетілдіріп, күшейтуге жол ашады.

Біз дәстүрлі рухани-мәдени құндылықтарымызды қастерлей отырып, Құқық пен Заң үстемдігі, Тәртіп пен Тазалық, Әділдік пен Отаншылдық сияқты мызғымас қағидаттарды терең түсінетін әрі мүлтіксіз сақтайтын ұлттың жаңа болмысын қалыптастырып жатырмыз. Мұның бәрі қасиетті Рамазан айының мәңгілік ұлағатымен толық үндеседі.

Білімге, тазалыққа және жақсылыққа бастайтын өркениетті қоғамда Рамазан айы жаңа рухани мәнге ие болып, барша жұртқа шапағатын тигізетіні сөзсіз.

Қасиетті Рамазан құтты болсын, мұсылман жамағаты!

ЖАҢА ҚҰРЫЛТАЙДЫҢ ДЕПУТАТТАРЫ ҚЫЗМЕТІНЕ ҚАШАН КІРІСЕДІ?

Сенат төрағасы Мәулен Әшімбаев алдағы референдумда халық жаңа Конституция жобасын қолдаса, бір палаталы Құрылтайдың депутаттары қашан сайланатынын айтты.

Осы орайда ол Сенат пен Мәжілістің өкілеттігі тоқтағаннан кейін екі ай ішінде сайлау өтуі тиіс екенін еске салды.

– Осы іс-шаралар 1 қыркүйекке дейін атқарылады. Ал 1 қыркүйектен бастап жаңа Парламент – Құрылтай өз жұмысына кіріседі. Егер Қазақстан халқы жаңа Конституция жобасын қолдайтын болса, өтпелі кезең ережелеріне сәйкес, біз осы құраммен 1 шілдеге дейін жұмыс істейміз. Содан кейін жаңа Парламент 1 қыркүйекте жұмысын бастайды, – деді Мәулен Әшімбаев Сенатта тілшілер сұрағына жауап бере отырып.

Атап айтқанда, Мемлекет басшысы 2026 жылғы 15 наурыз-

да республикалық референдум өткізу туралы Жарлыққа қол қойды.

Жалпыхалықтық референдумға шығарылған жаңа Конституция жобасы қабылданған жағдайда, Ата заңның нақты қашан күшіне енетіні анық жазылған.

Нақтырақ айтқанда, республикалық басылымдарды жарияланған жаңа Конституция жобасының 95-бабында 1995 жылғы 30 тамыздағы Қазақстан Республикасының Конституциясына сәйкес қалыптастырылған Қазақстан Республикасының Парламенті өз өкілеттігін 2026 жылғы 1 шілдеден бастап тоқтататын жазылған.

Ал Конституция күшіне енген күннен бастап бір ай ішінде Қазақстан Республикасының Президенті Құрылтай сайлауын жариялайды және ол екі ай ішінде өткізіледі.

МЕКТЕПТЕРДЕ ҚАУІПСІЗДІКТІ КҮЗЕТ ҰЙЫМДАРЫ ҚАМТАМАСЫЗ ЕТЕДІ

Мектептерде қаруды алып кіруге байланысты жағдайға қатысты мәлімдеме Ішкі істер министрлігі Әкімшілік полиция комитеті төрағасының орынбасары Ғалым Сарғұлов жасады.

– Бұл мәселе бірінші кезекте Оқу-ағарту министрлігінің қарауында, яғни мектептерде қаруды және кесетін заттарды алып кіруге жол бермеу шараларын қамтамасыз ету – олардың құзыретінде. Біз өз тарапымыздан, Ішкі істер министрлігі ретінде, асырлықтың қалай жүзеге асырылуы тиіс екенін ұсындық, – деді спикер.

Ғалым Сарғұлов атап өткендей, мектептерде қауіпсіздікті қамтамасыз ету үшін күзеттік ұйымдармен жұмыс ұйымдастырылған. Қызметкерлер қалай әрекет ету керігін бірнеше рет нұсқаулықтармен түсіндірді, жиналыстар өткізілді. Алайда, бұл мәселеде шешуші рөл мектеп директорларына тиесілі. Олар

қандай күзет ұйымын жалдайтын, келісімшарттың шарттарын, нормалары және ережелерді өздері белгілейді.

– Осыған қарамастан, мектептердегі қылмыстық жағдайлар төмендеген. Егер, мысалы, 2001 жылы көмелетке толмағандардың қатысуымен 8 мыңнан астам қылмыс тіркелсе болса, өткен жылы бұл көрсеткіш 2 400-ге дейін төмендеді. Олардың ішінде мектеп ішінде тіркелген қылмыстар саны – бар-жоғы 34, – деді Ғалым Сарғұлов.

ОТЫЗДАН АСА ЖҮРГІЗУШІ ҚОҒАМДЫҚ КӨЛІК БАСҚАРУДАН ШЕТТЕТІЛДІ

Алматы қаласы Жетісу ауданының прокуратурасы бірқатар автобус парктерінде заң талаптарының өрескел бұзылғандығын анықтады.

Алматы прокуратурасының мәліметінше, «D» санатындағы жүргізуші куәлігі жоқ, көлік құралдарын жүргізу құқығынан айырылған, сондай-ақ медициналық қарсы көрсет-

кіштері бар адамдардың жолаушылар көлігін жүргізуіне жол берілген.

– Анықталған фактілер бойынша 15 автобус паркіне қатысты әкімшілік іс қозғалып, кінәлі тұлғалар заңда көзделген жауаптылыққа тартылды. Еңбек шарты бұзылған 34 жүргізуші, жолаушылар көлігін басқарудан шеттетілді. Тәртіптік және әкімшілік жауаптылыққа 4 лауазымды тұлға тартылды, – деп хабарлады құқық қорғау органы.

Сонымен қатар қалалық прокуратура наркологиялық және психиатриялық есепте тұрған адамдардың жүргізуші куәліктерін сот тәртібімен жарамсыз деп тану мәселесі пысықталып жатқанын мәлімдеді.

АЛМАТЫ-1 ВОКЗАЛЫНЫҢ СЕЙСМИКАЛЫҚ ТӨЗІМДІЛІГІ КҮШЕЙТІЛУДЕ

Көлік министрлігі мен «Қазақстан темір жолы» ҰК өкілдері Алматы-1 вокзалының қайта жаңғырту жұмыстарымен танысты. Жоба аясында ғимарат пен инфрақұрылым кешенді жаңартылып, инженерлік желілер, энергиямен бақылау, желдету, цифрлық бақылау және қауіпсіздік жүйелері енгізілуде.

Негізгі басымдық – сейсмикалық төзімділікті арттыру: тірек конструкциялары күшейтіліп, құрылыс нормаларына сәйкестендіріледі. Соны-

мен қатар өрт қауіпсіздігі және бейнебақылау жүйелері жаңартылуда.

Қайта жаңғырту нәтижесінде вокзалдың өткізу қабілеті артып, жолаушыларға қызмет көрсету сапасы жақсарды, толыққанды кедергісіз орта қалыптасады. Жаңартылған нысан ағымдағы жылдың соңына дейін пайдалануға беріледі. Сондай-ақ мүгедектері бар жолаушыларға арналған жаңа сүйемелдеу қызметі іске қосылды.

ҚЫЗЫЛШАҒА ШАЛДЫҚҚАНДАР ҚАТАРЫ КӨП

Алматыда биыл қызылшамен 482 адам ауырған, олардың 93,5%-ы 14 жасқа дейінгі бала. Ауру желтотқанда 142 жағдай тіркелген. Науқастардың 87,9%-ы екпе алмаған, көбісі 1 жасқа толмаған және 1–4 жас аралығындағы балалар.

Екпе алғандар арасында да 34 жағдай тіркелген, бірақ олардың 33-і толық вакцинациядан өтпеген. Ең көп науқас Алатау (197) және Наурызбай

(110) аудандарында тіркелген, сырқаттану көрсеткіші 100 мың тұрғынға шаққанда 19,8.

Эпидемияға қарсы шаралар жүргізіліп, 4 154 байланыста болған адам бақылауға алынды. Балабақшалар мен мектептерде сүзгілік бақылау енгізіліп, кейбір сабақтар уақытша тоқтатылды.

Қосымша иммундау жалғасып, 18 жасқа дейінгі екпе алмаған балалар мен 6 айдан 10 ай 29 күнге дейінгі сәбилер қамтылуда. Биыл 4 200 бала мен жасөспірім вакцина алды, ал желтоқсаннан ақпанға дейін 1 720 сәби қосымша егілді. Жоспарлы вакцинация 1 және 6 жасқа жүргізіледі.

Азат Перуашев, ҚР Парламенті Мәжілісі депутаты, «Ақ жол» демократиялық партиясының төрағасы:

ЖАҢА КОНСТИТУЦИЯ ҚАЗАҚ ЕЛІНІҢ ЖАҢА ДӘУІРГЕ БЕТ БҰРҒАНЫН БІЛДІРЕДІ

Кеше Жаңа Конституцияны қолдау жөніндегі жалпыұлттық коалиция құрамында, коалиция төрағасы, Мәжіліс спикері – Ерлан Қошановтың басшылығымен Жамбыл облысында жұмыс істедік.

Алғашқы кездесу «Көне-Тараз» кешенінде өтті. Оған барлық деңгейдегі мәслихат депутаттары, қоғам қайраткерлері, өңірдің белгілі әрі беделді азаматтары қатысты.

Аталмыш жиында сөз сөйлеп, «Ақ жол» демократиялық партиясы өзінің қандай қағидаттары мен тәжірибесіне сүйене отырып, не себепті Жаңа Конституцияны қолдауды қажет деп санайтынын айтып, бірқатар себептерге байланысты уәждерімізді баяндадым. Атап айтқанда, Жаңа Конституциядағы көптеген жаңашыл новеллалар қоғамда бұрыннан талқыланып келе жатыр, мысалы, бірпалаталы парламентке көшу мәселесін біз ресми түрде 2017 жылдың өзінде-ақ көтерген болатынбыз. Сол кезде билік бұл бастаманы қолдамағанымен, біз өз ұстанымымыздан айнымадық.

Сонымен қатар, Конституциялық комиссия құрамындағы жұмыс барысында, өз сөздерімде бірнеше рет Конституцияның нарықтық экономиканы қалыптастыруға қатысты, соның ішінде меншік түрлері сияқты базалық мәселелер жөніндегі ережелерін заман талабына сай жанарту қажеттігін дәлелдеуіме тура келді. Конституциялық комиссия мүшелерінің қолдауымен Қазақстанда мемлекет БАРЛЫҚ меншік түрлерін танып, кепілдік беріп және ТЕҢ дәрежеде қорғауы тиіс деген ұсынысымыз Жаңа Конституция жобасына енгізілді. Бұл – біздің оны қолдауымыздың маңызды себептерінің бірі.

Тағы да көптеген себептерді атауға болар еді, алайда уақыттың шектеулі болуына байланысты Жаңа Конституция шын мәнінде Қазақстанның жаңа дәуірге қадам басып жатқанын білдіретінін, сыртқы сын-қатерлерді, жаңа технологиялық дәуірді ескерсек, ұлтымыздың алдында табысты болашақтың жолы ашылатынын атап өттім.

Одан кейін университет студенттерімен, химия саласындағы ірі кәсіпорындардың бірі – «Қазфосфат» компаниясының еңбек ұжымымен кездестік. Кәсіпорын қызметкерлерімен әңгімелесу барысында экономиканың дамуы тек табиғи ресурстардың болуына ғана емес, заманауи технологияларды қолдануға да байланысты екенін атап өттім.

Әлемде инновациялардың қарқынды өсуі байқалады, сарапшылардың айтуынша, жыл сайын мыңдаған жаңа өнім, тауар мен қызмет түрлері пайда болуда, ал,

мемлекеттік органдар оларды реттеу нормаларын әзірлеп үлгермейді.

Сонымен қатар, бір жаңа өнімге арналған реттеу шараларын әзірлеу үш жылдан бес жылға дейін уақыт кетуі мүмкін. Осы уақыт ішінде өнім едәуір жетілдіріледі, ал егер оны тәжірибеде енгізіп, сынақтан өткізуді бастамаса, технологиялық дамуда айтарлықтай артта қалу қаупі бар. Сондықтан Конституцияда жедел дамитын қалалар үшін ерекше режим беру туралы норма ұсынылған. Мәселе АХҚО – «Астана» халықаралық қаржы орталығы, сондай-ақ Alatau City жайында болып отыр. Болашақта жаңа технологияларды, инфрақұрылым мен сервистердің жаңа түрлерін реттеуде экстерриториалдық қағидат қолданылатын мұндай өзге де қалалардың пайда болуы мүмкін.

Осыған байланысты, әсіресе Alatau City жобасына үлкен үміт артамыз. Өз тәжірибесінде заманауи технологиялар мен жабдықтардың маңызын жақсы білетін «Қазфосфат» қызметкерлері Жаңа Конституциядағы мұндай тәсілдер елімізде ең озық әзірлемелерді жедел енгізуге және қолдануға өзекті алаң қалыптастыратынын түсінуі тиіс.

Сондай-ақ Жамбыл ауданындағы Аса ауылында өткен коалиция мүшелерінің «Қарызсыз қоғам» қоғамдық қозғалысымен кездесуіне қатыстым. Онда адамдар, әсіресе әйелдер, өз тәжірибелері арқылы адал емес қаржы құрылымдары мен алаяқтардың кесірінен қарыздық

тәуелділікке қалай түскендерін, түрлі қиындықтардан өтіп, осы бағдарлама аясында төлем қабілеттілігін қалпына келтіріп, өміріндегі тепе-теңдікті қайта орнатқандарын айтып берді.

Бұл бағдарламаның Amanat партиясы тарапынан әзірленіп, жүзеге асырылып жатқанын атап өту керек. Мәжілістегі әріптестерімізге азаматтардың осы санатымен жүргізіліп жатқан ауқымды әлеуметтік жұмыстары үшін ризашылығымызды білдіреміз.

Жамбыл ауданының Айша бибі ауылында коалиция делегациясы медициналық бұйымдар шығаратын «Superrham» компаниясында болды.

Кәсіпорында әйелдер көптеп еңбек етеді, өндірістік көрсеткіштері жақсы, жаңа өнім түрлерін игеру жұмыстары жүргізілуде. Қызықты әңгіме өрбіген осы кездесулердің барлығында Жаңа Конституцияны қолдау жөніндегі уәждерін тек коалиция мүшелері айтып ғана қоймай, сонымен қатар біздің сұхбаттастарымыз – мейлі студенттер, мейлі кәсіпорын қызметкерлері болсын – бұл құжатты және ел дамуының жаңа дәуірін қолдайтындарын білдірді.

Кешкісін «Ақ жол» Демократиялық партиясы Жамбыл облысы филиалының төрағасы Мұханбеталы Шалқарбековпен бірге филиал кеңесімен ағымдағы мәселелер бойынша жиын өткіздік.

akzhol.kz

ЗАҢ ДА, ЭКОНОМИКА ДА ҰЛТТЫҢ ГҮЛДЕНУІНЕ НЕГІЗДЕЛЕДІ

Азат Перуашевтің Жалпыұлттық коалиция аясындағы сөйлеген сөзі

Қадірлі әріптестер!

«Ақ жол» демократиялық партиясы әділетті әрі прогрессивті мемлекет құру жолындағы маңызды қадам ретінде конституциялық реформаларды қолдайды.

Жаңа Конституция мемлекеттік басқарудың саяси моделін өзгертіп ғана қоймай, сонымен қатар, маңызды экономикалық реформалар үшін құқықтық негіз қалыптастырады.

Инвестициялық тартымдылық, іскерлік ахуал мен кәсіпкерлердің өз мемлекетіне деген сенімі – бұл құжатта либералды экономика қағидаттары мен бизнес құқықтарының кепілдіктері қаншалықты берік қорғалатынына тікелей байланысты.

Кез келген Конституцияның басты экономикалық мәселесі меншік институтына қатысымен көрінеді.

Міне, осы жәйт Негізгі заңда қалай шешілсе, кәсіпкерлік еркіндіктің деңгейі және мемлекеттің экономикалық дамуы қамтамасыз етіп, халықтың әл-ауқатын лайықты арттыру қабілетінің дәрежесі солай айқындалады.

Бүгінде Ата заң меншіктің мемлекеттік және жеке түрлерін бекітіп отыр.

Алайда Қазақ елінің экономикасы Тәуелсіздік жылдарында халықаралық нарықтың бір бөлігі болғандықтан сонымен қатар дамып, мейлінше күрделі, әрі көпдеңгейлі салаға айналды.

Қазірдің өзінде меншіктің муницип-

палды, ұжымдық, кооперативтік, жариялы және аралас түрлері бар. Әйткенмен, осынау формалардың құқықтық тұрғыдан бекітілмеуі ауыл шаруашылығында, ірі инвестициялық жобалардағы мемлекеттік-жеке әріптестіктегі, жергілікті өзін-өзі басқару мен муниципалдык білім саласы деңгейіндегі кіші және орта бизнестегі кооперацияның дамуын тежейді.

Осынау барлық субъектілер бүгінгі өзінде қосымша күн мен жұмыс орындарын ашып, аймақтарды дамытып, ұлттың жасампаздық потенциалын жүзеге асырып жатыр. Тек бұлар елдің негізгі заңы тұрғысынан лайықты қолдауға көрсетіледі.

Халықаралық тәжірибе жүзеге келетіндей, либералдық экономика мен көпқұрылымды нарық негізгі конституциялық платформа болып табылатын реттеудің саналуандығымен бірге дамиды.

Көптеген елдерде меншіктің мемлекеттік және жеке түрлерімен қатар басқа да формалары бекітілген.

Бұл айқындықты күшейтіп, өзара әрекеттестік мүмкіндігін кеңейтеді және бизнестің мемлекетке деген сенімін нығайтады.

Сондықтан, «Ақ жол» демократиялық партиясы ұлттық бизнес, отандық өндірісшілер мен кәсіпкерлердің өкілі ретінде, меншіктің барлық түрлерін конституциялық тұрғыдан мойындау,

кепілдік беру және тең қорғау нормасын бекітуді ұсынамыз.

Егжей-тегжейлі реттеу ары қарай конституциялық заңдар мен тиісті кодекстерде айқындалуы мүмкін.

«Ақ жол» демократиялық партиясы ұлттық бизнестің, отандық өнеркәсіп иелерінің және кәсіпкерлердің мүддесі тұрғысынан барлық меншік түрлерін конституциялық тану, бұлардың тең қорғалуы мен кепілдігі жөніндегі норманың бекітілуін ұсынады.

Сондай-ақ назарды Президент Қ.Тоқаевтың Үкіметке экономикалық өсуді аяқтарту пайызы мен цифр көрсеткіштерді көтеруді мақсат тұтпай, отандастарымыздың әл-ауқатын жақсарту жөніндегі табанды талабына аударуды қажет деп санаймыз.

Міне, Конституция реформасы көпшілік құқықтанушылар қазірдің өзінде «адамға бағытталған» деп атайтын дәл осы межеге негізделеді.

Сөйтіп, құқық та, елдің экономикасы да бір ғана мақсатқа – халыққа қызмет етуге, ұлттың нығайып, гүлденуіне бағындырылады.

Жаңа Конституцияны талқылай отырып, біз ескі дәуірдің олқылықтары шекарасынан өтіп, жаңа мүмкіндіктер толқынындағы даму жолына түсеміз.

Осылайша, экономикалық әртараптылықты конституциялық тұрғыдан бекіту, экономиканы ырқытандырудың маңызды факторы ретінде, аталған міндеттерді шешуде және Әділетті мемлекеттің берік экономикалық негізін қалыптастыруда елеулі рөл атқарады.

Баршамызға Ақ жол тілейміз, назарларыңызға рақмет.

РЕДАКЦИЯ ДАН:

Жаңа Конституцияны жақтайтын Коалиция жиынына Азат Тұрлыбекұлымен бірге «Ақ жол» Демократиялық партиясы атынан Мәжіліс депутаттары – Дания Еспаева, Ерлан Барлыбаев, Қазыбек Иса, Серік Ерубаев және Астана қаласы маслихатының депутаты Асқар Смағұлов қатысты.

ОЙ-ТОЛҒАМ

Мырзан КЕНЖЕБАЙ:

ҚАЗАҚ ТІЛІ ҮШІН ҚАЗЫБЕКТЕН АРТЫҚ КІМ КҮРЕСТІ?!

Осы кешегі ескі билікті де, бүгінгі жаңа билікті де менің үнемі сынап жазып жүргенімді ел жақсы біледі. Сондықтан, қолымнан келгенінше, әділдікті жақтап келе жатырмын деп айта аламын.

Не десендер о дендер, бірақ Парламентте де, оған шейін де «Қазақстанда тек қазақ тілі ғана мемлекеттік тіл болуы керек!» деп, шыбын жана шырырап, шын күресіп жүрген жаңғыз Қазыбек Иса емес пе, қазағым-а-а-ау?!

Қазыбек Исаның Конституция комиссиясына жіберген «Атазаңдағы 7 баптың 2-тармағын алып тастауды» ұсынған ұсынысы өтпеді. Сонда да ол парламентте қасқайып тұрып, «Мемлекеттік тілді міндеттейтін заң керек!», Мемлекеттік қызметкерлер мемлекеттік тілді білуі міндетті болу керек!» деп, сөзінің қорытындысын: «Қорыта айтқанда, АТА ЗАҢДА МЕМЛЕКЕТТІК ТІЛІМІЗДІҢ МӘРТЕБЕСІ АЙҚЫН БОЛУЫ КЕРЕК!» – деп, бұрыннан айтып келе жатқан талабын тағы айтып тұр ғой! Иә, Конституцияда МЕМЛЕКЕТТІК ТІЛІМІЗДІҢ МӘРТЕБЕСІ АЙҚЫН ТІЛ БОЛУЫ КЕРЕК! - Тура осы сөзде тұруымыз керек бәріміз енді! Бұл сөз Конституциядан 9/2 бапты өзгерту талабын қолдау ғой! Екі сөз де бірдей мағына, формулировкасы бөлектеу болғанмен бір сөз, бір талап!

Ендеше, Қазыбек Иса Атазаңнан 9/2 бапты алу керек деп айтпады деп негізсіз кінә тағуды қалай түсінуге болады? Бұл баяғыда біздің ауылдағы колхоз бастығы «Ауладағы алдыңғы арбаға мін» десе, «неге 1-ші арба деп айтпайсың» деп, жанжал шығарған кесір шалдың кертарапалығымен бірдей тірлік қой?

Ойбай-ау, біз бүкіл жазушыларға, парламенттегі депутаттарға да дәл осы парламентте Қазыбек Иса айтқан сөзді, «Конституцияда МЕМЛЕКЕТТІК ТІЛІМІЗДІҢ МӘРТЕБЕСІ АЙҚЫН БОЛУЫ КЕРЕК!»-деген талапты айтқызы алмай отыр емесіз бе?

Кейбір сөзді бұрмалап, кінәлап жатқандарға айтарым, «маған тіл керек емес, мін керек, Қазыбекті қайтсем де сүріндіруім керек, сол үшін жала жабуым керек» деп шындығын айтсаңдаршы?!

Олардың біріншісін, кезінде Қазыбек Исаның Мемлекеттік тіл туралы заң қабылдау ұсынысына қарсы шығып, боғын пышақтаған орыстілді Қуат Ахметовтың Қазыбек Исаға «орыс тілін қолдады» деп жапқан жаласына басқа түгілі өзі де сенбейтіні анық... Шетелде отырып алып, бүкіл қазақтың тілге жанашыр ұлтшылдарын тізімдеп жамандап отырған Қуатты өткір тілді журналист Қажымұқан Ғабдолла бауырым әшкерелеп, сойып салыпты!

Белгілі журналист Сәуле Мешітбайқызы жала жауып жатқандардың аузын жапқан түйінді сөзін түйіп айтып, өнеге көрсетті. Рахмет!

Қазыбек Иса 2011 жылғы Конституцияның 7/2 бабын алып тастап, Мемлекеттік тіл туралы заң қабылдауды ұсынып, ҚР Президентіне жазылған әйгілі «138-дің хатын» жазып, осы қозғалысқа бастамашы бол-

ды. Қоғамда үлкен қозғалыс тудырған бұл Ашық хатты ұйымдастыру штабы «Мемлекеттік тіл» қоғамы төрағасы, мұзбарақ ақынымыз Мұхтар Шаханов басқаратын «Жалын» журналының редакциясы болды. Әдеттегідей билік қана емес, орыстілді оппозиция да бұл Қазақ тілінің мүддесін қорғаған Ашық хатқа ашық қарсы шықты. Баспасөзде Мұхтар Әблязовтың Мұхтар Шаханов бастаған тіл күрескерлеріне қарсы «Мұхтардың Мұхтарға хаты» атты ашық хаттарды жазылды. Ол қазақ тіліне ашық қарсы жазылған ашық хатқа ұмытпасам, 60-70-тей аты белгілі орыстілділер қол қойды. Оның 80 пайызы қазақтар еді. (Осы тізімді тауып, қайта жариялап қою керек екен, Қазыбек бауырыма құлаққағыс.)

Мұқанның өзі бастап шыққан Алматыдағы «Сарыарқа» кинотеатры артындағы алаңда өткен, 5 мыңға жуық тіл жанашырлары жиналған митингі болды. Осы митингіде жалынды сөз сөйлеп, жиналғандарды дүр сілкіндірген Қазыбек Исаның «Біздің орысқұл билігімізден айнымаған орысқұл оппозициямыз бар», «Президент кеңесшісі, мемлекеттік тілге миы жетпегінін Күзетшібаевты мен кеңесшілік түйтін Ертісшібекке алмас едім», «Тәуелсіздіктің 20 жылында Мемлекеттік тіл туралы заң қабылдауға әлі ерте дейтіндер қазақтың жауы!»,

«Егер Тіл мәселесін Ақорда шешпесе, біз алаңда шешеміз!»-деген сөздері канатты сөзге айналып, баспасөзде бас тақырыпқа айналып шығып жатты...

Бұл 138-дің хаты туралы сол кезде Мұқанның қасында бірге істеген, «Мемлекеттік тіл» қоғамының жауапты хатшысы болған тіл күрескері Нұржан Ошанбек бауырымыз «Қазыбек Иса – қазақ тілінің қорғаны» атты мақаласында өте жақсы жазыпты.

2020 жылы «Қазақ үні» ұлттық порталында Конституцияның 7/2 бабын алып тастап, Мемлекеттік тіл туралы заң қабылдауды талап етіп, ҚР Президентіне жазылған, 132 335 адам қол қойған Ашық хатты Қазыбек Исаның қалай ұйымдастырғанын, менің нағашым, әлемге әйгілі классик жазушы Әбдіжәміл Нұрпейісовтың үйіне қазіргі Қазақстанның Халық жазушысы Смағұл Елубай екеуі қалай барып, бүкіл ұлт зиялыларын қалай ұйымдастырғанын мен жақсы білемін. Өмірі ешкім ұнамайтын, өз шығармаларының өзін түзетумен өткен Әбекең Қазыбек Иса жазып келген «Ата заңымызда Мемлекеттік тіліміз айқын көрінсін!» атты Ашық хатты бірден қатты ұнатты. Тізімдегі жазушылардың орнын ғана ауыстырып, өзінен кейін өзі өте жақсы көріп, аса жоғары бағалайтын жазушы інісі Дулат Исабековты қойды... «Асанәлі Әшімов, Камал Ормантаев неге жоқ?» Мен айтты дегін, қолдарын қойсың!» – деп Қазыбекті соларға жұмсады. Осы Қазыбек жазып, Әбекең өзі бастап қол жинауға қол ұшын созған, қолдаушылары

132 мыңнан асқан Ашық хат қоғамда зор серпіліс туғызды. «Тіл үшін митингі болса, ең алдында мен жүремін»-деген сөзін тоқсан бестегі жазушы Әбдіжәміл Нұрпейісов осы кезде айтқан.

Қазыбек Исаның 2022 жылы парламентте Конституциядан орыс тілін алып тастауды және Мемлекеттік тілді міндеттейтін заң қабылдауды көтеруі елімізді дүр сілкіндірді. Бұл талап – Кеңес одағы империясының 70 жылында, Тәуелсіздік алған 30 жылда, бәрі 100 жылда парламент тарихында тұңғыш рет жасалған депутаттық сауал еді!

Бұл 2022 жылғы Конституцияға өзгеріс енгізуге референдум өткізуде ұсыныс ретінде жаасалған депутаттық сауалды парламенттің 41 депутаты қолдады.

Бүкіл халық, қаны қазақтар, белгілі зиялылар фейсбукта «Мен конституциядан 7 баптың 2 тармағын алып тастауды талап етемін!»-деп челендж жасап қолдады. Еговтағы петицияда қолдаушылар саны 500 мыңнан, жарты миллионнан асып кетті! Халық арасында қоғамдық резонанс тудырды!

Шошып кеткен орысқұл шенеуніктер мен орыстілді БАҚ аяқтарынан тік тұрып, Қазыбек Исаға қарсы шабуылдады.

Мен Қазыбек Исаның бұл қазақ тілін қорғап, ұлт мүддесі үшін жасаған көзсіз ерлігін Мұхтар Шахановтың Мәскеудегі Кремльдегі Желтоқсан шындығын әйгілеуінен кейінгі қазақ үшін жасалған үлкен ерлік деп білемін.

2023 жылы 19 наурызда Петропавлда 19 сепаратист «Халықтық кеңес» ұйымын құрып, Қазақстан Тәуелсіздігін мойындамайтынын жариялады. Сол кезде 5 сәуір күні Қазыбек Иса парламентте дабыл қакты. «ҰЛТШЫЛДЫҚПЕН ЕМЕС – ҰЛТСЫЗДЫҚПЕН КҮРЕСЕТІН КЕЗ КЕЛДІ!» – деген депутаттық сауалында «СЕПАРАТИСТЕР ҮЙЛЕРІНДЕ, АЛ СЕПАРАТИЗМГЕ ҚАРСЫ КҮРЕСКЕН МАРҒҰЛАН БОРАНБАЙ ТҮРМЕДЕ ЖАТЫР!?!»-деп мәлімдеді.

- ✓ Тәуелсіздік идеясына қарсы, сепаратизм уын себетін шет елдік телеарналар, сайттар тоқтатылуы тиіс!
- ✓ Шеттегі қалың қандас көшіне шектеу қойғандар жауап беретін кезі келді!
- ✓ Бір тілде ғана сөйлеген ел біртұтас болады!
- ✓ Атазаңына ата-бабасын аштықпен де, қастықпен де қырған отарлаушы елдің тілін жазып қою - қандай Тәуелсіздік?!

Сепаратизмге Алаш ұлттық идеясы жол бермейді! Ұлттық идеологиялық Концепция қабылдануы тиіс! – деп, сепаратистік топты қатаң жазаға тартуды талап етті.

Артында Ұлттық Қауіпсіздік Комитеті төрағасы Е.Сағынбаевтың жауабы жарияланып, ол 19 сепаратист тиісті жазаларын алды.

Енді қазір мынау әлеуметтік желіде бір өзімшілдер бар, тек менің айтқаным дұрыс дейтін. Тіпті олардың ел үшін, тіл үшін тырнағын да қимылдатпай, жап-жас болып, сексеннен асып, ауырып жатқан ақиық ақынымыз Мұқтар Шахановтың өзіне «Неге біздің айтқанымызды айтпайсың, неге Тоқаевтың саясатын жақтайсың?»-деп зіркілдеп, ауыздарына келгенін айтып жатқандарын көргенде түңіліп кетесің?!

Қазақтың қайсар ақыны, ұлтшыл саясаткері Қазыбек Исаның ұлттық мүддені қорғаудағы әр күресі елге үлгі, сондықтан қай кезде де қолдай білуіміз керек!

Мырзан КЕНЖЕБАЙ,
ақын, көсемсөзші

ҚАЗЫБЕК ИСА – ҚАЗАҚ ТІЛІНІҢ ХАЛЫҚ ҚАЛАҒАН ҚОРҒАНЫ

Мен, 2011-2017 жылдары «Жалын журналы» редакциясы қызметкері әрі әйгілі ақын Мұхтар Шаханов басқаратын «Мемлекеттік тіл» қозғалысының жауапты хатшысы болып істедім.

Бүкіл ғұмырын, бар күшін Қазақ тілінің мүддесіне арнап келе жатқан – халық қалаулысы, ақын Қазыбек Исаға жала жапқысы келген ерікпен белдерге айтарым: босқа әуреленбей, өз жайларыңмен жүріндер! Ондаған жылдардағы тіл мүддесіне сіңірген еңбегін айтпай тұрып, тек өзім куә болған бүкілқазақтық қозғалыстың қайнаркөзі – «138-дің хаты» атты қозғалыстың өзі Қазыбек Исаның бастамасынан күш алған еді.

Иә, 2011 жылы Конституциядан орыс тілін алып тастауды талап еткен әйгілі 138-дің хатының авторы Қазыбек Иса екенін әйгілі әнші апайымыз Бибігүл Төлегенова сол Қазақ тілін қолдаған Ашық хатқа қойған қолынан айнып, баспасөз мәслихатын өткізгенде өзім оған қарсы сөйлегенде журналистерге мәлімдегенмін. Кейін бұл баспасөзде таралып кетті. Белгілі журналист Гүлжан Ерғалиеваның сол кезде шығып тұрған «Адам бол» журналы жазып жіберді. Ол әйгілі Ашық хатқа қол жинауда және митингі өткізуде әлемге әйгілі ақиық ақынымыз, «Мемлекеттік тілді қорғау» ұйымы төрағасы Мұхтар Шаханов ағамыздың абыройы үлкен рөл атқарды. Сол кезде Мұқанның орынбасары болған Қазыбек Иса көп еңбек сіңірді.

Мұқтар Шахановтың екімезгілді шараларының, «Мемлекеттік тілді қолдау» акцияларының алдыңғы қатарлы қолдаушылары болып Қазекен жүретін. Мұқан бастап, «Ел бірлігі» доктринасына қарсы шыққанда да Қазыбек Иса «Қазақ үні» газеті журналистерімен қоса қатты қайрат көрсетті. Саяси партия қатарына ұлттық қайраткерлік пен журналистік жаңдызды енуімен қазақтың нышанын парламентке сіңірген де осы – Қазыбек Иса. Қарымды қалам иелері арасынан, «ескі» және Жаңа Қазақстан құрылысы аралығында бойына біткен бар күш-жігерін ұлтына арнаған тұлғаға «жаттілді қолдаушы» санатында жала жабу есі бар ешкім сенбейтін, мүмкін емес бос әурешілік екені белгілі. Бұл бірлікті алға қойған ынтымақшылдықтың ісі емес, іріткі салушылардың құйтырқы қулығы.

Өзім болсам, өз ұстанымыммен ел арасында жүрген, еш бір саяси партияда жоқ – қарапайым азаматпын.

«Токсан ауыз сөздің, тобықтай түйіні»: Көзі тірі Мұқтар Шаханов ағамыз қандай болса, Қазыбек Иса да сондай қазақ тілінің қорғаны!

P.S.

Қазыбек Исадай «қолда бар ПАРЛАМЕНТТЕГІ алтынның» қадірін білейік, ағайындар!

Нұржан ОШАНБЕК,
тіл жанашыры, қоғам белсендісі

ҚАЗАҚ ТІЛІН ҚОРҒАУШЫЛАРДЫ ҚАРАЛАУШЫЛАР КІМДЕР?

ЖАЛАҚОРЛАРҒА ЖАУАП

Кезінде Қазыбек Иса ұсынған «Мемлекеттік тіл туралы заң қабылдау» ұсынысына қарсы шыққан жалған «тіл жанашыры» Қуат Ахмет кім?

2020 жылы Мәдениет министрлігі Тіл комитеті ашқан «Тіл қорғаны» чатында Қазыбек Исаның «Мемлекеттік тіл туралы заң қабылдау керек!» – деген ұсынысына, яғни, Қазақ тіліне қарсы шыққан Қуат Ахметов: «Мемлекеттік тіл туралы заң қабылдаудың қажеті жоқ!» деп жазды чатқа. Осы Мемлекеттік тілді білу міндетті болатын заң шығуына қарсы болғаны үшін Қуат Ахметов Қазекеннен қарсы сөз естіген сол кезде.

Қазыбек Иса: «Қуат Ахмет, сенін «Мемлекеттік тіл туралы заң қабылдаудың

132 335 адам) Ашық хаттың екпінімен сол кездегі Мәдениет министрі Ақтоты Райымқұлованың кезінде министрлік Мемлекеттік тіл туралы заңның Тұжырымдамасы жобасын ҚР Премьер-Министрі А.Маминге өткізген еді. Үкімет жоспарға енгізіп, енді мемлекеттік тіл туралы заң қабылдау ісі басталуға жақын қалғанда арнайы органның тапсырмасы бойынша «тіл жанашыры» Қуат Ахмет қазақша білмейтін қазақ министр, әкім, мемлекеттік қызметшілердің біреуіне де жоламай, жастары тіл үйренуден өтіп кеткенін біле тұра дүкендегі орыс кемпірлерге жетіп барып «Қазақ тілінде сөйле!» – деп, әкірендеп, шу шығарып, арандату жоспарын өте жақсы орында-

қажеті жоқ!»-деген мынау кертартпа сөзінді ешкім есітпесін. Әсіресе биліктегі шенеуніктер естісе, көктен іздегендері жерден табылып қуанып кетеді ғой. Әне, тіл жанашырының өзі «Мемлекеттік тіл туралы заң қабылдаудың қажеті жоқ!» деп жазып жатыр» деп үкіметте жатқан мемлекеттік тіл заң жобасын тоқтатып тастайды ғой! Екінші айтпа мұндай қазақ тіліне қарсы сөзінді!» – деп қатты қайтарып тастады.

Бұған сол чатта отырған 100-ге жуық тіл жанашырлары куә болып, біз бәріміз Қазыбек Исаны қолдадық. Қуат әркімге тиісіп, орыс тілдерін араластырып сөйлеп, аудиолар сала бастағасын чат админі бірнеше рет ескерту жасап, бірақ Қуат тіл жанашырлары тобына іріткі салуды қоймағасын, оны админ чаттан шығарып тастады. Ал «Тіл қорғаны» чаты әлі жұмыс істеп тұр.

Арнайы органның тіл жанашырларының арасына әдейі қосқан арандатушысы Қуат Ахмет тапсырманы жақсы орындады. 2020 жылы Қазыбек Исаның ұйымдастыруымен «Қазақ үні» ұлттық порталында Конституцияның 7/2 бабын алып тастап, Мемлекеттік тіл туралы заң қабылдауды талап етіп, ҚР Президентіне жазылған, 123 мың адам қол қойған (қазір

бұл оқиғаға бірден Ресейден Кремль араласып, ақғыры үкіметте жоспарға енгізілгелі тұрған Мемлекеттік тіл туралы заң жобасы тоқтап қалды... Яғни, сексот Қуат Ахмет тапсырманы тастай етіп орындады.

Қуат «Арзан» сауда үйін де солай шу шығарып, сотқа берді. Сол кезде Қазыбек Иса бастаған тіл күрескерлері Қуатты қолдады. Қазекен қазақ тілінің мүддесі үшін Қуаттың Мемлекеттік тіл туралы заң қабылдауға қарсы шыққанын, содан екеуінің арасында шыққан дауды ұмытып, «Қуатқа қуат берейік» деп, «Қазақ үні» газетіне мақала жазып, жұртты сотқа қатысуға шақырды. Бірақ Қуат сотқа жеңіліп қалды. Неге дейсіздер ғой? Өйткені Қуатқа кураторлары берген тапсырма бойынша оған сотта жеңу мақсат болмаған. Сол кезде оның адвокаты болған қазіргі қазақ тілінің ең белсенді күрескері, Конституциядан 9/2 бапты алып тастауды ұйымдастырушы белгілі заңгер, адвокат Мейірман Шекеев бұл туралы былай дейді. «Ол кезде Қуат Ахметов қазақ тілі мүддесін қорғаған істе сотта арызды Ресей тілінде жазыпты. Өзі орысша сарнап тұр. Сот Қуатқа: «сен орысша жақсы білесің ғой, өзін орысша зуылдап тұрсың, арызды да орысша жазғаның, енді саған қандай

тілдік кедергі болуы мүмкін бұл жерде?»-деп, істі сауда орталығының пайдасына шеше салды. Мен Қуат Ахметке «қазақ тілі мүддесі үшін болып жатқан сотқа не үшін арызды орыс тіліне жаздың?» – деп ренжіп едім, ол төмен қарап, көзі жыпылықтап, күмілжіп, ештеңе дей алмады. Сол кезде-ақ бірден Қуат Ахметовтың бұл күмәнді арандатушылық тірліктерінен күдіктеніп қалғанмын. Содан оған одан әрі адвокат болудың бос әуре екенін бірден сезіп, бас тарттым» дейді заңгер, адвокат Мейірман Шекеев.

Қуат Ахмет отбасымен тек орысша сөйлеседі. Оған дәлел желіде тарап кеткен видеосы. Егер видеодан түрлерін көрмесен, сөйлесіп тұрған Қуат пен әйелін орыстар екен деп қаласын.

Кейін Қуат Ахметтің арандатулары анықтала бастағасын, одан әрі сексоттық құпия қызмет ашылып қалатын болғасын, арнайы орғандағы кураторларының «Сен қазір шетелге бара тұр, қаржыдан кемдік көрмейсің» деген нұсқауымен Украинаға кетті. Бармаймын деп айта алмайтын еді, өйткені ол кезде есепшотына қоматы қаржылар түсіп қойған еді...

Шетелге барғасын Қуаттың негізгі жұмысы Қазақстандағы тіл күрескерлерін, нағыз ұлтшылдарға жала жауып, жамандау

болды. Бір кезде өзіне заңдық та, қаржылай да көмек беріп жүретін адвокат, заңгер Абзал Құспанды жиі қаралап жаза бастады. Өзіне ақпараттық қолдау көрсеткен Қазыбек Исаға да жала жауып, көптеген тіл күрескерлерінен жамандамаған адам-лық қилмады. Тіл күрескері, павлодарлы қала Диас Құзайырды да қаралап жазды.

Қуат Ахметовтың шетелде жүрген біраз уақытынан кейін есепшотына арнайы органдардың ұйымдастыруымен түскен ақша біте бастағанда, Қазақстандағы кураторларына «Қаржыға қарқ қылам деген уәделерің қайда» деп ренжігені де, әлеуметтік желіде жазылған.

Осындай Қуат Ахметов сияқты «Аңқау елге арамда молда қарсылар жүргендер мәнінде тілге қарсылар қазір Қазыбек Исаның сөзін бұрмалап, «орыс тілін қолдады» деп жала жауып отыр?! Түкті түсінбейтін тобырлардың оған сеніп қалып жатқандары да бар. Яғни, Қуат Ахметовтың Қазыбек Исаның парламентте ешқандай орыс тілін қолдау туралы бір сөз де айтпағанын, қайта өзінің өмірлік ұстанымын тағы да білдіріп, «Конституцияда Мемлекеттік тіл мәртебесі айқын болуы керек!»-деген мәлімдемесін өте жақсы біле тұра, сол орыс тілін қолдау жағылы бір ауыз айтпағанына күйінніп кетіп, күйе жағуға кірісіп кетті. Қайсар ұлтшыл ақын Қазыбек Исаға бұл жала жабуынан Қуат Ахметовтың арнайы органдардың тапсырмасын орындап отырғаны айқын білініп қалды.

Қазыбек Иса орыс тілін қолдаған жоқ және ешуақытта қолдамайтынын да бүкіл ел жақсы біледі.

Бұл туралы белгілі журналист, қоғам қайраткері Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері Сәуле Мешітбайқызы апайымыз өте күшті жазды.

«Қазыбек Иса парламентте қай кездегідей Қазақ тілін қолдады.

1.Қазыбек Исаның сөзінде «орыс тілін қолдаймын деген» бір ауыз сөз де жоқ қой! Сондықтан жала жабушылар дәлел ретінде ешқандай видео, үзінді сөз қоя алмай отыр. Видео, сөзінен үзінді сала алмайды да. Өйткені, салса, видеода Қазыбек Исаның парламентте айтқан «Мемлекеттік тіл туралы заң қабылдауды тағы да қайталап айтамын!», «Мемлекеттік қызметкерлер мемлекеттік тілді білуі міндетті болу керек». «Ата заңымызда Мемлекеттік тіліміздің мәртебесі айқын болуы қажет!»-деген сөздерін ел көріп, жалақорлардың ол «орыс тілін қолдады» деген қып-қызыл өтіріктері әшкереленіп қалады.

Яғни, Ата заңда Мемлекеттік тіліміздің мәртебесі айқын болуы керек деп, 9/2 бапқа қарсы шығып тұр ғой?!

2).100-ге жуық бабы, 320-дай тармағы бар Конституцияда Қазыбек Исаның Конституция комиссиясына жіберген 9 баптың 2 тармағын алып тастау туралы ұсынысы өтпегенмен, (ол паракшасы мен «Қазақ үні» сайтында тұр), өз партиясы «Ақ жолдың» басқа көптеген маңызды ұсыныстары өткенін неге қолдамасын?

Ол 9 баптың 2 тармағын қолдап тұрған жоқ қой бұл жерде?

3).Сендер өздерің Қазыбек Иса ұйымдастырған «Қазақ үні» ұлттық порталындағы Конституцияның 7/2 бабын алып тастап, Мемлекеттік тіл туралы заң қабылдауды талап етіп, ҚР Президентіне жазылған, 132 335 адам қол қойған Ашық хатқа қол қойдыңдар ма? Жоқ, қойған жоқсындар! Яғни, саусақтарыңды да қимылдатқан жоқсындар! Тағы тіл туралы ақыл айтып отырсындар диванда жатып! Алдымен өздеріңнен бастандар!» – деп жазды үнемі шындық үшін шырылдап жүретін, сексенге келсе де сергек ойлы қайраткер апамыз Сәуле Мешітбайқызы.

Қуат Ахметов сияқты жалақорларға нағыз жауап осы болады.

**Қажымұқан ҒАБДОЛЛА,
«Жұмадағы жүздесу» газетінің бас редакторы, «Қазақ Елі» Халықтық қозғалысының төрағасы**

Ғылымдағы жолы тағылымды, ел жанды рухы жалынды, тумасынан дара дарынды, ісі мен өмірі тәлімді жандар болады. Осы ретте ҰҒА Академигі, Мемлекеттік сыйлықтың иегері, философия ғылымдарының докторы, профессор Әбдімәлік Нысанбаев туралы үзік сырдың тиегін ағытсам деймін.

Біз даналыққа құштарлық деп анықтайтын адам-ақыл ойының, санасының сөз арқылы өмір сүруі деп ұғынатын адам мен әлемнің қатынасы жайында ғылым деп қабылдайтын философия сан түрлі бояулы әлем. Ал біздің тіліміздегі даналық түсінігі мәні жағынан философияға өте жақын. Қазақ тарихы, қазақтың шексіз даласы, даналықтың озық үлгісі боларлық әлемді танып білудің, зерделеудің сипаттамаларына, даналық ойлар мен философиялық тұжырымдарға аса бай. Қазақ жеріндегі сол асыл ой, рухани інжу маржандарды жүйелі түрде жинақтап, философиялық ойлау мәдениетінің зерттелуіне халқымыздың даналық рухы мен биік болмысын тануда, ойшылдарымыздың дүниетанымын философиялық талдаудан өткізуде қазақ философиясының қара нары, қышбасшы философия атанған философия ғылымдарының докторы, профессор, Қазақстан Республикасы Ұлттық ғылым академиясының академигі Әбдімәлік Нысанбаевтың қосқан үлесі шексіз еді.

Атап айтқанда, ол — «тарихты біз ақтарымыз керек, ұлы тұлғаларымызды көрсетуіміз керек» деген идеямен өмір сүрді, талапшыл еді, бірақ талапты өз орнымен әділ қойды, Институтта тұңғыш рет қазақ философиясы бөлімін ашты.

Философиясы жоқ халық болмайды, ал қазақ халқы — дарынды, философ халық. Еліміз тәуелсіздік алғаннан кейін философтарға қазақ тарихы, қазақ философиясы туралы ойланып, ұмыт бола бастаған дала даналығын, тереңдік, көркемдік, суырып салма шешендік, тіпті сынмен сұхбаты бар дәстүрлі өзіміздің қазақи ойлау машығымызды зерттеу, қалпына келтіріу мақсаты тұрды. Әбекен қазақ руханиятының бастауларына тарихи-философиялық пайымдаулар жасау аса маңызы болғандықтан, қазақ философиясының тарихын зерттейтін арнаулы бөлімнің де ашылуына аса ыждақаттықпен кірісіп, күш салды.

Әбдімәлік Нысанбаев елімізге белгілі қоғамдағы ғылымдар, әсіресе, философия, саясаттану, мәдениеттану және дінтану саласының мықты кәсіби маманы болды. Өзінің туған жері Қызылорда қаласында жоғары білім алып, талантты шәкірт атанды. Облыстық Педагогикалық университетті математика мамандығын бойынша бітіріп, Сталиндік стипендия болды. Ғылым іздеген талапшыл жас Алматыға академик Қаныш Сәтбаев басқаратын Ұлттық Ғылым академиясына келді. Оны алдымен даму жағынан кенжелеп қалған ғылыми орта — Философия және құқық институтына жұмысқа орналатырады. Қабілетті жас маманның ғылымға деген құштарлығын кейін келе байқаған академик Қаныш Сәтбаев Мәскеуге аспирантураға оқуға жібереді. Мәскеудің оқуын тауысқан Әбекен кандидаттық диссертациясын сәтті қорғап, елге абыроймен оралады. Біраз жылдардан кейін көп күттірмей докторлық диссертациясын да қорғап, елімізге белгілі айбарлы академик болды.

Иә, ол кісінің ең бірінші қазақ ғылымына қосқан қомақты үлесі, істеген жақсылығы — 1991 жылы ел тәуелсіздігін алған алаң-елең алмағайып тұста, ештеңеге қараматқан ғылым-білім мен руханиятқа алғашқылардың бірі болып, Ұлттық Ғылым академиясына қарасты Философия және құқық институтында «Қазақ философиясы» бөлімін ашты. Мұның алдында Институтта қазақ тілінде ешнәрсе жазылмады, барлығы тек орыс тілінде жүргізілетін еді. Сол тұста Әбекеннің: «Уақыт келді, тәуелсіздігімізді алдық, енді өз тілімізді өркендейтейік» — дегенін

ДАРА ДАРЫНДЫ, ҒЫЛЫМДАҒЫ ІСІ ТӘЛІМДІ

бүгінде әріптестері мен шәкірттері айтып жүр. Аталған бөлімді жәй ашып қоймай, едел-жедел жұмыс істеуіне мүмкіндік жасады, тікелей өзі бақылады. Нәтижесінде көп ұзамай «Қазақ даласының ойшылдары» деген төрт томдық кітап жарыққа шықты. Және біраз жылдан кейін «Қазақ философиясының тарихы: Ежелгі заманнан қазіргі кезеңге дейін» атты бес томдық кітап шықты. Бұл қазақ ғылымына қосылған керемет жобалардың жетекшісі де, ұйымдастырушысы да өзі болды.

Бүгінде Әбдімәлік Нысанбаевтың бүкіл ғұмыры, есімі қазақ ғылымымен, философиясымен бірігіп, біртұтас ұғымға айналып кеткендей. Философия, социология, мәдениеттану, саясаттануға арнаған табаны күректей алпыс жылға жуық уақыт ол үшін үздіксіз ғылыми ізденістер мен ақиқатқа ұмтылыстардан тұрды. Мектеп пен жоғары оқу орнын қазақ тілінде бітіріп, математиканың күрделі философиялық, дүниетанымдық және логикалық, әдіснамалық мәселелерін орыс тілінде зерттеп, Мәскеуде ғылыми қуанышы мен қиындығын базымын өткізіп, ғылыми қызметкерлік лауазымын Институт директоры, «Қазақ энциклопедиясы» бас редакторы дәрежесіне дейінгі барлық жолды жүріп өткен ғалым осы жолда арнасынан аспай, даналыққа бастай, өзі де ғибратты, өнегелі ғұмыр сүрді. Соңғы кезметі — Философия, саясаттану және дінтану институтының директоры болды.

Әбекен туралы көп айтуға болады. Өз басым ағамен 1995 жылдары «Қазақ әдебиеті» газетінде саясат бөлімінің меңгерушісі болып қызмет істейтін кезімде таныстым. Ол кісінің адамды тани білетін бойында керемет қасиет болды. Өзі қыға танымаса да талантты, қабілетті деген қанша қазақ жастарына кандидаттық диссертация қорғапты, жолдарын ашты. Оның бірқатары бүгінде үлкен мемлекеттік қызметтерде еңбек етіп жүр. Ұлттық дүниетаным, ұлттық мәдениетке деген көзқарасы оң болды. Сосын ғылымға шын жанашырлықпен қарады. Диссертация қорғаулары өте мұқият өткізді. Шәкірттерін әрі талапшыл, әрі жанашыр бола білді. Маңызды мәселелерге үнемі мемлекетшіл көзқараста баға берді. Мемлекетті қазақ қауымдастығының ұстап тұрған өзегі ретінде соған басым бағыт берді.

Ғалым ұлттық және әлемдік философиялық мұраны игеру жастардың ой еркіндігін қалыптастыратынына, жаңа зерттеулер мен оқулықтардың ана тілімізде сапалы және ғылыми негізде орындалуына іргетас болатынына сенді. Осы жолда ғылымға бет бұрған қаншама жасқа ағалық қамқорлығын, ұстаздық қолдауын көрсетіп, жол сілтеді. Ал шәкірттері Әбдімәлік ұстаздарын алыс пен жақынды бірдей көретін бөлекше болмысы, тәртіпті, тазалықты сүйетін ерекше мінезі үшін жандарына жақын тұтты, айрықша қадірледі.

Былайғы жұртшылық оның шәкірттері көп дейді. Рас, ол кісінің жетекшілігімен жүздеген шәкірті кандидаттығын, ал қырық шақтысы докторлық ғылыми дәрежесін қорғады. Әр жетекші болғанда, әрине, диссертацияны біреу үшін жазып бермейді ғой. Бірақ ғылыми еңбектегі ең өзекті тақыр мән беріп: «Сен таңда алған тақырыбыңда мына мәселені ұмытпа!», — дейді. Айтарын айтып, қолды бір сілтеп тастай салмайды. Сол ең құндысы, осының өзі үлкен мәселе, үлкен қыры бар ғой. Сосын барын аяғына дейін жақылап, сол мәселе түбіне дейін жетсін деп, соған дәлел беріп, соңына дейін бақылап, қолдап, қуаттап отырады. Ағаның сондай бір асыл қасиеті бар еді.

Өмірде Әбекен бойын да, ойын да тіп-тік ұстап жүретін. Үсті мұнтаздай өте таза киініп жүретін кісі еді. Өзінің бір естеліктерінде айтатыны бар, (мен де ол кісіден бірнеше рет сұхбат алғанмын),

тазалықты өзінің шешесі Рыстай әжеден үйренген екен. Ал Қызылордада оқығанда Тазагүл әженің үйінде төрт жыл жатқан. Олар үйде бір қыл түсірмейді екен. Содан «ұқыптылықты, мұнтаздай тазалықты сол кісілерден бойыма сіңірдім» деп, өзі айтып отыратын еді.

Әбекеннің бір қарағанда түрі өте суық көрінетін. Туған жері Қызылордаға барғанда да, одан кейін жұмыста да, талап қойғыш, қатал көрінетін. Бірақ өз орнымен ғәйш, қалап қоятын. Кейін өзінің мұнда тез қайтатын. Әсіресе, ашуланған кезде қайбір қызметкеріне «жұмыстан боссың» дейді. «Жұмыстан боссың!» дейді де, сосын көңілі түсіп, ертесіне өзі қайтадан звондап тұрады: «Әй, сен қайда жүрсің, келмейсің бе жұмысқа?» деп. Сөйтетін ағалық алқаусыз мінезі бар болатын. Шарт етіп бір ашуланып алып, тез райынан қайтатын сондай бір қызық мінезді кісі еді.

Енді жақсы адамда ондай қасиет қайдан келген деген сұрақ туындайды ғой. Қызылорданың ауа райы белгілі. Күн деген бір сәтте бұрқырап кетеді, дауылдатып, боран тұрады, бірақ, артынан күн ашылып, бәрі әп-әдемі, жалдырап шыға келеді. Ондай қасиет Әбекенде де болды. Бірақ артында зіл жоқ. Кектенбейді, ізіне түсіп, одан теріс әсер іздемейді. Сол мезетте шешуге тырысады. Артынан теріс ойлар, ниеттер жалғасып жүрмейді. Сол қасиетін бағалаған адам біледі, бағаламайтын адамдар сырт көзге суық екен, қатаң екен дейді. Ол қатаңдықтың аржағында тәртіпке деген құрмет бар. Себебі, тәртіп пен әділдікті жаны сүйді.

Әбекен өмірі тоғызда жұмыста отыратын. Наз келген шақырылған жерге, ранылысқа болсын, басқа бір іс-шара болсын, уақытында барады. Қандай керемет, бұл — сыйлау, адамдарды сыйлай білу керек. Сондай құрметі бар адам еді. Әрине, ол енді пенде болғасын кейбір кемшіліктері болған шығар, артық кетеді, біреуге ұнайды, біреуге ұнамайды. Мысалы, кім періште болып туыпты дейсіз, үлкен тұлғалардың әрқайсысынан кемшілік табуға болады.

Еліміз тәуелсіздік алған алғашқы жылдары ғылым саласына да оңай тиген жоқ. Ертеміз алаң, бүгінміз бұлдыр. Сол 1991 жылдан Философия, саясаттану және дінтану институтына басшылық еткен Әбдімәлік Нысанбаевтың алдында философиялық бағыттар мен ғылыми кадрлардың негізгі құртаммен сактап қалу міндеті тұрды. Сонымен бірге ескі философияны өзгертіп, жаңа заманның рухани ахуалына лайықты жаңа философияны қалыптастыру қажет еді. Ғалым, білікті басшы ретінде институтты осы қиындықтан алып шықты.

Ғылымның үлкен ұйымдастырушысы ретінде ғана ұзақ жылдар бойы осы институттың директоры болды. Философия, әлеуметтану, мәдениеттану, барлық қоғамдық ғылымдар саласындағы ғылыми жұмыстарды ұйымдастырып, бір негізге келтіруші ретінде үлкен рөл атқарды. Со-

нымен бірге бастаған істі аяғына дейін жеткізетін өте тиянақты басшы болды. Ғылымдағы шәкірттеріне де жанашырлық танытты. Мысалы, мен 2008 жылдары Әбекен айтты: «Әбекен, мен кандидаттық диссертация жазуым керек, ғылыммен айналысуым керек» — дедім. «Болды, Болатбек, — деді. — Онда сен кандидаттық диссертация отыратын» — деді. Сөйтіп, адамды демеп отыратын, қолтап отыратын, түсінетін тұстары, сондай бір адами қасиеттері көпшілікке үлгі еді.

«Ай, сен ана доценттікті алмайсың ба, дәреже бөлек, атағы да бар ғой бұл ғылымның» — деп, сөйтіп жол көрсетіп, демеп отырды. Сол біткеннен кейін, қорғап кандидаттық дипломды алғаннан кейін: «Ай, Болатбек, сен қорғап болғаннан кейін бір ғылыми мақала, бірдеңе жаздың ба?» — дейді маған. «Жоқ, әлі жазған жоқмын, әлі кандидаттықтың буымен әлі жұрпым» десем: «Сен енді жүре бермей, анау-мынау емес, жақсы бір мақаладан баста» — деді маған. Мінекей, сөйтіп бағыттап, жолға салып жіберіп отыратын сондай бір қасиеті бар еді ағамыздың.

Ғылымды ұйымдастырушы ретінде ол өзін жоғары деңгейдегі менеджер ретінде көрсетті. Аталған институтта жиырма бір жыл бойы директор болды. Институт небір қиын заманнан өтті. Токсаныншы жылдардың тоқырауында айлықтан айлыққа жете алмай жүрді. Көп адамдар кетіп қалды. Әбекен талантты жігіттерді жібергісі келмей, жазған арыздарына: «Әй, сенсіз мына институт бола ма?» — деген кездері де болды. «Болмайды ғой, бірақ сенші, қылымға оқ отір де көтер, көтерсең, қылымға керек еңер ғой, сен ғылымның адамысың» — деп жас ғалымдарға жігер бергені де бар.

Енді осындай, Әбекендей тұлғалардың жолын әрі қарай дамытатын, сол жолды әрі қарай алып кететін жаңа буын керек. Әрине, біз әрі қарай сабақтастықпен мұра ретінде дамытып отыруымыз қажет. Еңбектерін ұмытпауымыз, сілтеме жасап, соны құптауымыз керек. Жастарға реті келіп жатса, осындай кісі бар екенін білдіріп отырсақ игі. Бір жаман жері, жаңа толқын, жаңа ғылым-білімге енді еніп жатқан жастар ғалымдарымызды көбісі білмейді. Жоғары оқу орындарында сабақ беріп жүріп байқағаным, көзі ашық жастарды тәрбиелеуде үлкен қиын мәселелер бар.

Қазіргі жастар смартфон мен компьютерге телмірген. Олардың іздейтін ақпараты тіптен басқаша. Ал, Әбекендер оқыған кезде олай емес еді. Алғашқы әр ғылым саласының ең мықтыларының шығармаларын іздеді. Кітапханадан таңнан кешке дейін шұқылап, мынадай-мынадай ұлы адамдар бар, мына саланың, мынадай мықтылары бар деп, күн мен түн отырды. Ал қазіргі жастардан сұрау, хабары жоқ. Тікелей қысқа ғана жауабын жазып алып келеді. Бір тақырып, бітті, одан әрі қарай оларға қызық емес. Міне, осыны өзгертетін заман келген сияқты. Кейбір мамандар қысылып, бір ғана тақырыптың айналасынан шықпайтындарға Әбекен кезінде күлетін еді. «Бұл бір тақырыптың адамы ғой» — деп. Адам әмбебап болу керек, универсал болу керек. Ол саясатты да, мәдениетті де, басқа саланы да, ғылымды да, білімді де білуі керек деп отыратын. Міне, ағаның осы ойы біз үшін үлгі, біз оны әрі қарай дамытуымыз парыз.

Міне, ҰҒА Академигі, Мемлекеттік сыйлықтың иегері, философия ғылымдарының докторы, профессор Әбдімәлік Нысанбаевтың өшпес бейнесі, ғалымдық болмысы жайлы естеліктердің бір парасы осындай. Ғылым әлемінде өз ізін қалдырып, айналасындағыларды білім-білігімен, рухани парасаты, адамгершілік мәдениетімен баураған, үлкенге де, кішіге де ұлықтаған ұстаз, аяулы әріптес, құрметі бөлек замандас, арқа сүйер аға бола білген ғалымның ғылыми мұрасы жайлы өз алдына бөлек әңгіме.

Алдыңғы жылы сексен алты жасына қараған шағында осы ақпан айында дүниеден өткен ұстаздың, ғылыми жетекші Әбдімәлік Нысанбаев тұрған Алматы қаласындағы Төлебаев көшесі, 175 үйге мемориалды тақта орнатылды. Бүгінгі ұрпақ үшін өлмейтұғын ісі, өнегелі еңбегі қалған асыл ағаның аяулы бейнесі сонадайдан мен мұндалап тұр.

**Болатбек Төлепберген,
философия ғылымдарының кандидаты**

Дүниедегі ең мәртебелі, ең абыройлы, ең ұлық мамандық — ұстаздық пен ғалымдық. Құстың қос қанатындай көрінер осы бір күре тамырлы жолда өз сүрлеу-соқпағын салып, абыройлы еңбек етіп, ғажайып жетістіктерге жетіп, артына өлмес-өшпес мол мұра мен мәңгілік із қалдырған тұлғалар аз емес.

Ғалымдық пен ұстаздықты тең ұстап, Қазақстандағы білім беру ғылымының дамуы мен педагогика саласындағы ғылыми зерттеулер мен оқу үдерісін жетілдіруге елеулі үлес қосып келе жатқан жатқан ғалым-ұстаздың бірі де, бірегейі де педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор Нұрсұлу Әлқожаева десем артық айтқаным емес.

Педагогика саласының білгір де білікті маманы, талантты ғалым, зерделі зерттеуші, ұлағатты ұстаз, тәжірибелі тәлімгер Нұрсұлу Сейткерімқызы ұзақ жылдан бері Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университетінің философия және саясаттану факультетіндегі педагогика және білім беру менеджменті кафедрасында абыройлы қызмет істеп келеді. Практика мен тәжірибені біліктілікпен ұштастыра білген қажырлы еңбегінің арқасында аға оқытушы, доцент, профессорлық сатылық жолдардан сүрінбей өтіп, толағай табыстарға жетті. 2001 жылы «XIX ғасырдың екінші жартысындағы ағартушылар мұраларындағы имандылық идеялар» тақырыбында кандидаттық диссертация қорғады. 2012 жылдан 2018 жылға дейін Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университеті философия және саясаттану факультеті деканының оқу-әдістемелік және тәрбие жұмысы жөніндегі орынбасары қызметін атқарды. 2019 жылдан бері педагогика және білім беру менеджменті кафедрасының меңгерушісі болып, абыройлы қызмет атқарып келеді. Кафедра ғылыми зерттеулер жүргізіп, педагогикалық мамандар даярлайды. Бұл «талантты тұлға кез-келген жерде өз дарынын дәлелдей алады» дейтін өмірлік қағидаға сәйкес, Қазақ Ұлттық университетінің тарих факультетінің 1984–1989 жылдарғы үздік түлегі Нұрсұлу Әлқожаеваның басқару һәм ұйымдастырушылық қабілетінің де жоғары екенін көрсетеді. 1995–1997 жыл-

дары Алматы облыстық заң және экономика колледжінің директоры қызметін абыроймен атқарғаны да, бұл қағиданың өміршеңдігін дәлелдей түседі.

Нұрсұлу Сейткерімқызы педагогика ғылымының бірнеше маңызды бағыттарында зерттеу жүргізеді. Ғылыми қызметі негізінен педагогикалық зерттеу әдістемесі, білім беру менеджменті, тұлғаның рухани және әлеуметтік дамуы мәселелеріне бағытталған. Ғалым педагогикалық зерттеулердің теориялық және әдістемелік негіздерін саралайды, жоғары оқу орындарында педагогикалық басқару және ұйымдастыру мәселелерін зерттейді, жас ұрпақтың тұлғалық да-

муы, құндылықтар жүйесі мен әлеуметтік бейімделуі мәселелерін қарастырады.

Ғалым педагогика саласында 250-ден аса ғылыми еңбектің, 37 оқу және оқу әдістемелік құралдардың («Педагогикалық менеджмент», «Педагогика», «Жоғары мектеп үдерісіне жаңа педагогикалық технологияларды қолдану», «Иман тәрбие негізі», «Әлеуметтік педагогика», «Тұлғаралық қарым қатынас педагогикасы», «Жоғары мектеп студенттерінің өзіндік жұмысын ұйымдастыру», «Ғылыми педагогикалық зерттеулер негіздері») авторы. Бұл ғылыми еңбектер мен оқу құралдарында негізінен педагогикалық зерттеулердің теориялық және практикалық әдістері қарастырылып, тұлғаның рухани дамуын білім беру арқылы жетілдіру мәселелері зерттеледі. Сонымен қатар, көптеген ғылыми мақалалар жарияланған. Олар педагогикалық тәжірибе мен теорияны байланыстырады, білім беру саласындағы жаңа тәсілдер мен

тұрмыстық жауапкершілікті сезінуі өз алдына, ғалымдық, ұстаздық, тәлімгерлік, сарапшылық қызметтердің бәріне бірдей қалай үлгеретініне қайран қаласың, тәнті боласың. Оның үстіне көзге көрінетін-көрінбейтін сан түрлі қоғамдық жұмыстарға белсене араласып, педагогикалық қауымдастықтар мен ғылыми конференцияларда баяндамалар жасап, білім беру жүйесіндегі заманауи мәселелерді талқылауға қатысады. Осындай мән-маңызы жоғары мәртебелі жиындардағы баяндамалар, ҚР МЖМБС, ҚР БҒМ типті оқу бағдарламалары мен ҚазҰУ элективті пәндер құрастырушысы секілді жауапты жұмыстар ер еңбекті ғана емес, үлкен жауапкершілікті қажет етері сөзсіз. Соның бәріне үлгеріп қана қоймай, тыңғылықты дайындықпен келіп, өзінің абырой-беделін бір мысқалдай да төмендетпей, еңсесін асқақ ұстап жүретініне риза боласың. Бұндай еңбекқорлық пен табандылық кез-келген жас ғалым мен ұстазға таптырмас үлгі-өнеге боларына еш күмәнім жоқ. Әрине, онсыз жеңіс те, табыс та жоқ. Нұрсұлу Сейткерімқызының ғылымдағы бүгінгі жетістіктерінің бәрі де осындай асыл қасиеттеріне байланысты ғой деп ойлаймын.

Н.С.Әлқожаева ғылыми жұмыстар мен ұстаздық қызметпен қатар, шәкірт тәрбиелеуге де ерекше мән беріп, маңыз артады. Оның жетекшілігімен көптеген магистрлік және кандидаттық, PhD докторлық диссертациялар қорғалды.

Ғалым мақтау-марапаттан да кенде емес. Еңбегі еләнеп, лайықты бағаланып келеді. Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ – 85 жылдығы, «ЖОО үздік оқытушысы – 2017» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі грантының иегері, «І. Алтынсарин» атындағы төс белгісі мен «Білім беру саласының үздігі» медалімен, «Білім беру ісінің құрметті қызметкері» төс белгісімен марапатталған. Нұрсұлу Сейткерімқызының ғылыми һәм ұстаздың еңбегі бұдан да жоғары мемлекеттік марапаттарға әбден лайық.

Сөз соңында, талантты ғалым, ұлағатты ұстаз Нұрсұлу Сейткерімқызын 60 жасқа толған мерейтойымен құттықтаймыз.

Бұл мерейлі жасқа көрнекті ғалым осындай толағай табыс, тұғырлы жеңіспен келіп отыр.

Шаңырағына шаттық, еңбегіне жеміс тілейміз.

Қашанда мерейі үстем, мәртебесі жоғары, абыройы асқақ болсын!

Қазақ ғылымының көгінде жарық жұлдыздай жарқырай берсін!

Самал РАМАЗАНОВА,
Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университеті
Философия және саясаттану факультеті
Педагогика және білім беру менеджменті кафедрасының аға оқытушысы

МӘРТЕБЕ

ҚАЗАҚ ЕЛІ — ОРТАЛЫҚ АЗИЯДАҒЫ ҒЫЛЫМИ КӨШБАСШЫ

Қазақстан SCImago Research Group (SCImago Country Rank) халықаралық ғылыми белсенділік рейтингінде Орталық Азия елдері арасында бірінші орынға ие болып, ғылым саласындағы жетекші позициясын тағы бір мәрте дәлелдеді. 1996—2024 жылдар аралығын қамтитын жиынтық деректер бойынша республика әлемдік рейтингте 69-орында тұр. Ал 2024 жылдың қорытындысында Қазақстан 64-орынға көтеріліп, ұлттық ғылымның тұрақты дамуы мен ғылыми жарияланым белсенділігінің артқанын көрсетті.

Қазақстанның өңірлік көшбасшылығы айқын басымдықпен сипатталады. Орталық Азия елдерімен арадағы айырмашылық ондаған, тіпті жүзден астам орынға жетеді: Өзбекстан — 83-орында, Қырғызстан — 130-орында, Тәжікстан — 147-орында, Түрікменстан — 191-орында. Бұл көрсеткіштер ғылыми қаржыландыру деңгейі, зерттеу инфрақұрылымы, кадрлық әлеует және халықаралық ынтымақтастықтың айырмашылықтарды айқын көрсетеді.

Қол жеткізілген нәтижелер ғылым мен жоғары білім саласындағы жүйелі мемлекеттік саясаттың жемісі саналады. «Ғылым және технологиялық саясат ту-

ралы» заң аясында өңірлік инновациялық жүйелерді дамыту, ғылыми артықшылық орталықтарын қалыптастыру, бизнестің қатысуымен зерттеулерді бірлесіп қаржыландыру тетіктерін енгізу және жас ғалымдарды қолдау шаралары жүзеге асырылуда. Сонымен қатар қазақстандық ғылыми ұйымдардың Horizon Europe сияқты халықаралық бағдарламаларға қатысуын кеңейту отандық ғылымның жаһандық зерттеу кеңістігіне ықпалдасуына мүмкіндік береді.

SCImago халықаралық рейтингі әлем елдерінің ғылыми әлеуетін бағалаудағы беделді құралдардың бірі болып саналады. Ол Elsevier компаниясына тиесілі

Scopus халықаралық библиометриялық дерекқорының мәліметтері негізінде жасалады. Бағалау барысында ғылыми жарияланымдар саны, олардың дәйексөз алу деңгейі, халықаралық ынтымақтастық, зерттеулер сапасы және ғылымның инновациялық дамуға қосқан үлесі ескеріледі.

Қазақстанның рейтингтегі позициясының нығаюы жүргізіліп жатқан реформалардың тиімділігін көрсетіп қана қоймай, елдің Орталық Азиядағы ғылыми әрі зияткерлік көшбасшы ретіндегі халықаралық беделін күшейте түседі. Білім мен технологиялар саласындағы жаһандық бәсеке жағдайында бұл жетістік ұлттық ғылыми жүйені одан әрі дамытуға және елдің әлеуметтік-экономикалық өркендеуіне ықпал ететін маңызды стратегиялық бағдар болып табылады.

«Мағира – ашылмай қалған алтын көмбе», «Бір өзі бүкіл институт жүгін арқалаған», «Жаһанның жасқануды білмейтін, жұмбақ мінезді, жанкешті жолаушы», «Ғажап, ғажап мінезі таңғалатын, өзі өшіріп жүреді жанған отын», «Журналистика пайғамбары»... дегендей тосын теңеу бүгін мерейлі жасқа толып отырған Қазақстанның құрметті жазушысы, Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері, Халықаралық «Алаш» сыйлығының лауреаты Мағира Қожахметоваға арналғанын біреу білсе, біреу білмес.

МАҒИРА

МЕН МЕДИЦИНА

Шағында Әлкей Марғұлан, Ғабит Мүсірепов, Мәриям Хакімжанова, Бауыржан Момышұлы, Еркем Серкебаев, Болат Аюханов сынды аңыз тұлғалармен сырласып, қазақтың небір айтөбел ұл-қызының келбетін кескіндеп, «Күннің алтын сынығы», «Әлем-әуен», «Жылы шырай», «Адамқұпия», «Жантәсілім», «Жападан жалғыз» сияқты көптеген кітап жазған осынау көрнекті қаламгерді біз бұл жолы мүлде өзге бір қырынан таныстыруға талаптандық.

1. Мағира апай, сізді медициналық журналистикаға алып келген негізгі себеп нендей еді?

– Ұзақ жылдар «Қазақстан әйелдері» журналында қызмет етіп, ойламаған тұста қудалауға ұшырадым. Сол кезде Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің хатшысы Өзбекәлі Жәнібековтің ұсынысымен бөлім қызметкерлері Игорь Матвеевич Романов, Ербол Шаймерденов мені жаңадан ашылғалы жатқан «Денсаулық» журналына бас редактор етіп жіберуге көмектесеміз деп, құжаттарымды дайындай бастады. 1990 жылдың көктем айларында журнал редакциясының еңбек коллективі, партия, кәсіподақ комитеттері дүркін-дүркін жиналыс өткізіп, ең соңында жағымсыз мінездеме жазып, мені қаралаған протокол көшірмелерін партияның Орталық Комитетіне жіберіп жатты. (Солардың бірін жақында әріптесім Жұмагүл Солтиева әкеп берді). Бас редакторлық қайда, мені журналистикадан мүлдем аластатуға тырысу әрекеттері (бір жарым жыл бойы) жалғаса берді. Статямен жұмыстан шығарылдым. Үш күннен соң «Денсаулық» журналының бас редакторы, асыл азамат Бейбіт Қойшыбаев (жоғарыда аталған басшылардың да ықпалымен) мені өзінің орынбасары етіп тағайындады.

Медициналық журналистикаға осындай оқыс себеппен келіп, міне, отыз алты жылдан бері менің бір-біріне ұқсамайтын сан алуан бағыттағы ізденісіннің елеулі тармағына айналыпты. 2005 жылдан бастап жеке жобам бойынша республикалық «Дертке дауа» медициналық, танымдық газетін шығарып

келемін. Негізгі мақсаты: халыққа денсаулық туралы түсінікті тілмен ақпарат беру; аурудың алдын алу мәдениетін қалыптастыру; медицина мен қоғам арасындағы көпір болу.

2. Түс көру мен мудра (қол қимылына негізделген жаттығу) тақырыптарын жазғанда ғылым мен мәдени сенімнің арасындағы тепе-теңдікті қалай сақтауға болады?

– Екеуі бір-біріне ұқсамайтын мүлдем бөлек тақырыптар ғой. Түс көру тақырыбындағы жазбаларымда ғылым мен сенімнің тепе-теңдігін сақтауға ұмтылыс болғанымен, бұл қатаң академиялық ғылымнан гөрі гуманитарлық, дүниетанымдық тепе-теңдік деңгейінде көрінсе керек. Әрине, ғылымға сүйенесін. Алайда бұл тақырыптағы мың, миллион мәлімет, жаңалықтарды ұдайы назарыңда ұстау өте күрделі. Он үш жасымнан көрген түстерімді жаза бастадым. Шешемнің «кішкентай кезімізде Әбдірахман атамыз танертен оянғанымызда дереу көрген түстерімізді сұрайтын» дейтіні есімде. Өзі де ұдайы көрген түстерін айтып, соған орай көңіл күйі де өзгереді.

Түс көру тек қана тылсым құбылыс емес, адамның санасы мен түйсігінің жұмысы, психологиялық ахуалдың, ішкі күйзеліс пен үміттің көрінісі. Бұл қазіргі психологиядағы түс туралы ортақ түсініктермен үндес. Яғни түсті мүлде мистикалық абсолютке айналдырудың жөні жоқ. Ғылым жауап бере алмайтын тұстарын ішкі сенім арқылы түсіндіруге тырысамын. Қазақ дүниетанымына тән «ақыл мен жүрек қатар жүруі» қағидасын сақтап, түсті адамның рухани әлемімен, жүрек сезімімен байланыстыра ұлттық танымдағы аян, ишара, ескерту ұғымдарына жиірек сүйенемін. «Түс көруге міндетті түрде мән беру керек» деген догманың да, «түс көру тақырыбы мүлде мәңгісіз» деген нигилизмнің де жетегінде кетпеймін. Оқырманның миын қатырғым келмейді, тіпті түстеріне үніліп, тым қазбалай беруін де қаламаймын. Алда-жалда көрген түсін мазаласа ғана, ойлан. Бірақ жүрек үніне де құлақ ас деймін. Мұның өзі ғылыми тұрғыдан алғанда, яғни менің «Түс – саяхаттарымның» мәтіндері дәлелді зерт-

теу емес, рухани тұрғыдан – жауапкершілігі бар, сақтықпен жазылған дүниелер десек лайық шығар. Сондықтан ғылым мен сенімнің қатал шекарасын емес, үйлесімін іздеген автормын. Кейінгі жылдары балалардың көрген түстерін зерттеп жүрмін.

Егер ықылас танытса, түс туралы психология, дәстүрлі қазақ таным, медициналық журналистика контекстінде жеке-жеке талдаудың үлгілерімен оқырмандардың «Дертке дауа» жиырма бір жылдық тігіндісінен танысып, оқуларына болады.

Мудра – шығыс философиясы мен рухани тәжірибесіне негізделген ұғым. «Дертке дауа» оны қазақ оқырманының дүниетанымы мен талабына икемдеп, бөтен ілім емес, адам ағзасын танудың бір тәсілі ретінде түсіндіруге ұмтылады.

Мудралар туралы мәліметтер көбінесе шетел тілдерінде немесе күрделі терминологиямен беріледі. Соларды, сирек ақпаратты қолжетімді ету үшін қазақ тілінде, түсінікті, қарапайым түрде ұсыну арқылы кең оқырманға жақындатуды көздеймін.

Газет мудраларды емнің баламасы емес, дәстүрлі емес ем-тәсілдерге мәдени тұрғыдан бейімдеу, денсаулық мәдениетін қалыптастыру, өзін-өзі тану, тыныштану, ішкі үйлесімді табу жолы ретінде көрсетіп, оқырманды саналы түрде денсаулығына жауапкершілікпен қарауға шақырады.

3. Медициналық газетті шығарудағы ең үлкен жауапкершілік неде деп ойлайсыз?

– Бұл – ең алдымен адам денсаулығы мен өміріне тікелей әсер ететін ақпараттың сапасына жауап беру. Ол бірнеше маңызды талаптан тұрады:

1. Ақпараттың ғылыми дәлдігі. Медициналық газеттегі әр дерек дәлелді медицинаға, сенімді ғылыми зерттеулерге сүйенуі тиіс. Халық медицинасы немесе балама тәсілдер айтылса, олардың шектеуі мен ғылыми тұрғыдан дәлелденбегені ашық көрсетілуі қажет.

2. «Зиян келтірме» қағидасын сақтау.

Медицинадағы басты ұстаным осы. Газетте жарияланған материалдар дәрігер кеңесін алмастырмайды, сондықтан оқырманды

4. Медицина – өте күрделі ғылым. Оны қарапайым халыққа түсінікті тілмен жеткізудің басты қағидалары қандай?

– Осынау күрделі ғылымның қыр-сырын түбегейлі түсіндіру өте қиын. Қарапайым оқырманға арналғандықтан біздің бағылым материалдары қандай да тақырыптың мазмұнын бұрмаламай мағынаны анық-қанық беруге тырысып, мынадай нақты ұстанымға сүйенеді:

1. Аудару емес, түсіндіру. Медициналық терминді сол күйінде қазақшалау жеткіліксіз. Терминнің не екенін, неге маңызды екенін, адам өміріне қалай әсер ететінін түсіндіру қажет. Яғни ғылыми тілден гөрі көпшілік ұғатындай етіп, екі арада мағыналық дәнекер орнату.

2. Бір ой – бір сөйлем қағидасы. Күрделі, ұзақ сөйлемдер оқырманды шаршатады. Әр сөйлем бір ғана негізгі ойды жеткізсін. Артық анықтамалар мен ғылыми айналма тіркестерге жоламаған жөн.

3. Күнделікті өмір тәжірибесімен байланыстыру. Диагноз немесе науқасқа байланысты қандай да тұтқиілді күнделікті тұрмыстан алынған мысалмен салыстыру, ұқсату арқылы түсіндіру оқырманның қабылдауына жеңіл.

4. Қорқыту емес, түсіндіру. Медицинада қауіпті жағдайлар көп айтылады, бірақ үрей туғызатын сөздерден аулақ болу, «міндетті түрде», «сөзсіз өлім» секілді кесімді тұжырымдарды қолданбау маңызды. Ақпарат мейлінше байыпты, сабырлы болуы тиіс.

5. «Бұл – дәрігердің орнын алмастырмайды» ұғымын ұмытпау. Қарапайым тілмен жеткізу өзін-өзі емдеуге шақыру емес, дәрігерге жүгінудің маңызын түсіндіру алға шығуы керек.

6. Артық уәде бермеу. Ем, тәсіл, кеңес туралы айтқанда, оның мүмкіндігі мен шектеуін қатар көрсету, «бәріне бірдей көмектеседі» деген пікірден аулақ болу.

7. Медицина – диагностика туралы емес, адам туралы ғылым. Сондықтан мәтінде адам тағдыры, сауығу жолындағы нақты қадамдар алдыңғы қатарда тұруы тиіс.

Қорыта айтқанда, медицинаны түсінікті тілмен жеткізудің басты қағидасы – ғылымға адал бо-

өзін-өзі емдеуге итермелемеуге, қауіпті тәжірибелерге жетелемеуі тиіс.

3. Оқырман сеніміне адалдық. Медициналық газет оқырманы – үміт пен сенім іздеген адам. Сондықтан сенсация қуалау, қорқыту, жалған үміт сыйлау – кәсіби этикаға қайшы.

4. Тіл мен түсіндіру мәдениеті. Күрделі медициналық ұғымдар халыққа түсінікті, күдік туғызбайтын, нақты әрі байыпты тілмен берілуі керек. Сапасыз аударма немесе бұрмаланған терминнің өзі қате шешімге әкелуі мүмкін.

5. Автор мен дереккөз жауапкершілігі.

Материал авторының біліктілігі, кеңес берген дәрігердің кәсіби мәртебесі, дереккөздің ашық көрсетілуі – бәрі оқырман алдындағы адалдықтың өлшемі.

6. Қоғамдық миссия. Медициналық газет аруды ғана емес, алдын алуды, емдеуді ғана емес, денсаулық мәдениетін насихаттауы тиіс. Яғни оның миссиясы ой салу, сақтандыру, саналы көзқарас қалыптастыру.

Қысқасы, медициналық газет шығару – жай ақпарат тарату емес, адам тағдырына ортақтасу. Сол себепі мұндай газеттің жауапкершілігі кез келген басылымнан әлдеқайда жоғары.

лып, адамның жан дүниесіне үніле сөйлеу. Осы екеуінің теңгерімі сақталғанда ғана медициналық ақпарат пайдалы да қауіпсіз болады.

5. Дәрігер мен журналист арасындағы сенімді қарым-қатынасты қалыптастыруда қандай қағидалар басты назарда болу қажет?

— Екі арадағы қарым-қатынасты қалыптастыру — қоғамға дұрыс, қауіпсіз әрі түсінікті медициналық ақпарат жеткізудің негізгі шарты. Бұл жерде екі тарапқа ортақ бірнеше басты қағидалар бар:

1. Кәсіби жауапкершілік пен этика.

Дәрігер ғылыми дәлелденбеген, расталмаған ақпарат бермеуі тиіс. Журналист медициналық деректі сенсацияға айналдырмай, қоғам денсаулығына зиян келтірмейтіндей ұсынуы керек.

2. Ғылым мен қарапайым тіл арасындағы тепе-теңдік.

Дәрігер күрделі медициналық терминдерді қарапайым, бұрмаланбайтын тілмен түсіндіруге дайын болуы тиіс. Журналист ғылыми мағынаны жоғалтпай, тым жеңілдетуге де, күрделендіруге де жол бермеуі керек.

3. Ақпаратты тексеру және нақтылау.

Журналист дәрігер айтқан деректі қайта тексеруге, қосымша сұрақ қоюға құқылы. Дәрігер материал жарияланар алдында медициналық қателіктерді түзетуге атсалысқаны жөн.

4. Шекараны сақтау.

Журналист диагност қоюшыға, ал дәрігер журналистік пікір иесіне айналмауы керек. Жеке пациент деректері, емдеу нәтижелері рұқсатсыз жарияланбауы тиіс. Құпиялылық — сенімнің негізі.

5. Манипуляция мен жарнамалан бас тарту.

Дәрігер өз беделін жасырын жарнамаға пайдаланбауы керек. Журналист «керемет ем», «ғажайып нәтиже» сияқты жалған үміт тудыратын тақырыптардан қашқаны абзал.

6. Диалог пен ұзақмерзімді әріптестік.

Бір реттік сұхбат емес, үздіксіз кәсіби диалог орнауы маңызды. Дәрігер мен журналист арасындағы сенім адалдық — кәсібилік — адам өміріне жауапкершілік арқылы орнығады.

6. Қазіргі оқырман медицина туралы қандай тақырыптарға көбірек мән береді? Ал қандай тақырыптар назардан тыс қалып жатыр деп ойлайсыз?

— Ең алдымен біз ғаламдық трендтер, әлеуметтік желілердегі қызығушылықтар мен ғылыми-ақпараттық нарықтағы тенденцияларды ескеруіміз керек. Адамдар интернет пен медиа арқылы денсаулыққа қатысты ақпаратты белсенді іздейді және бөліседі, бірақ бәріне бірдей назар аударылмайтын медициналық мәселелер де бар.

Қазіргі оқырман көбірек мән беретін медицина тақырыптары:

1. Медицинаға инновациялық технологиялар.

Қоғам жасанды интеллект, генетикалық диагностика және жоғары дәлдіктегі емдеу сияқты жаңа технологияларға қызығады. Бұл тақырыптар медицинаның

болашағы ретінде қарастырылады және аудитория арасында трендке айналған.

2. Телемедицина және онлайн консультациялар.

Емханаларға бармай-ақ виртуалды түрде дәрігермен байланысу мүмкіндігі қазіргі заманауи трендтердің бірі. Бұл әсіресе пандемиядан кейін қарқынды дамыды.

3. Психикалық денсаулық.

Күйзелу, депрессия, алаңдау секілді психикалық мәселелер көп оқырманның назарын аударады, әсіресе жастар мен әлеуметтік желі пайдаланушылары арасында.

4. Салмақ, диета, өмір салты мен фитнес.

Адамдар салмақ жоғалту, диета, жаттығу мен күнделікті денсаулыққа қатысты кеңестерді ізденіп оқиды. Бұл тақырыптар әлеуметтік желілерде жиі көтерілетін контентке айналған.

5. Жаңа емдеу әдістері және ауру туралы жаңалықтар.

Жаңа дәрілер, терапиялар мен ғылыми зерттеулер туралы мақалалар мен жаңалықтар оқырман арасында танымал (мысалы, онкологиядағы жаңа-

болдырмау, алдын алу шаралары туралы материалдар назардан тыс қалуда.

3. Қоршаған орта мен денсаулық байланысы.

Ауаның ластануы, климат өзгерісі және денсаулық арасындағы байланыс секілді күрделі, бірақ маңызды тақырыптар мүлдем аз оқылады.

4. Зерттеу мен ғылыми процесс туралы түсінікті ақпарат.

Ғылыми зерттеу әдістері, клиникалық зерттеулердің жұмысы, медиа артында жатқан ғылым көп оқырманға түсініксіз әрі сирек талқыланады, сондықтан қызығушылық төмен.

5. Қоғамдық денсаулықтың нақты статистикасы мен бағалауы.

Мамандар үшін маңызды, бірақ кең аудиторияға қиын немесе ақпараттық ауыр болатын қоғамдық денсаулық өлшемдері мен саясаттары әдетте назардан тыс қалады.

Қазіргі оқырман тәжірибелік, технологиялық және өмір салтына қатысты медициналық ақпараттарға белсенді түрде тартылып, әлеуметтік желілерде әрі

ем», «бір күнде жазылады» деген уәделерге сену жиі кездеседі.

Медициналық терминология түсініксіз. Дәрігер тілі көп жағдайда кәсіби, ал халыққа қарапайым түсіндіру жетіспейді. Бұл дәрігерге сенімсіздік тудырады.

Профилактика мәдениеті әлсіз. Көпшілік ауырып қалған соң ғана дәрігерге жүгінеді. Алдын алу, скрининг, вакцинацияның мәні толық ұғынылмаған.

Денсаулық туралы білім мектепте жүйесіз беріледі. Балалар ақпаратты көбіне интернеттен алады.

Сондықтан қазақ тілінде дәлелді, этикалық, жауапты ақпарат тарату үшін дәрігер мен журналист бірігіп жұмыс істеп, бәріне түсінікті, бірақ ғылыми дәл медициналық журналистиканы дамыту қажет.

8. Цифрлық медиа мен әлеуметтік желілер медициналық журналистиканың дамуына қалай әсер етуде?

— Бұлар медициналық журналистиканың табиғатын түбегейлі өзгертті. Ақпараттар,

калық нормаларды сақтау, дәрігерлер мен қарапайым оқырман арасында дәнекер бола білу.

10. Медициналық журналистиканың басты миссиясы қандай?

— Қоғамды дәл, сенімді және түсінікті медициналық ақпаратпен қамтамасыз етіп, адамдардың денсаулыққа қатысты саналы шешім қабылдауына көмектесу, аурулардың алдын алу диагностикасы және емі туралы шынайы мәлімет беру, ғылыми жаңалықтарды бұрмаламай жеткізу, күмәнді медициналық ақпарат пен мифтерге қарсы тұру, дәрігерлер, ғалымдар мен халық арасындағы түсіністікті арттыру, салауатты өмір салтын насихаттау.

11. Медициналық журналистерге қандай кеңес берер едіңіз?

— «Дертке дауа» газеті арқылы қазақ журналистикасында медициналық бағытты ағартушылық пен адамтану деңгейіне көтеруге тырысып келемін. Дертті тек биологиялық құбылыс емес, әлеуметтік, психологиялық мәселе ретінде қарастырып, мәселе бұрын сөзбен, ән, күймен, т.б. дем берудің түрлі әдіс, амалын іздеп, шарқ ұрамын. Осы және жоғарыда айтылғанның бәрі медициналық журналистерге кеңес деп есептеймін.

Дәл қазіргі кезеңде мен үшін кеңес айтудан гөрі гөрі ҚР Денсаулық сақтау министрлігінен ақыл, көмек сұрау әлдеқайда маңызды боп тұр. Биліктің биік сатысында солар, халықтың қайнаған ортасында біз — бір максатта еңбек етудеміз. Бірақ арамызда не кәсіби, не іскерлік байланыс жоқ. Салалық басылымдарға министрліктің еш мән бермейтінінен де денсаулық сақтау жүйесінде кемшіліктер белен ала бермек. Сондықтан «Дертке дауа» газетінің халыққа ақпараттық, танымдық, психологиялық көмегімен қатар минигстриліктің қыруар қызметін де жүйелі түрде көрсететіндей мүмкіндігін ескеріп:

1. «Дертке дауа» газетіне денсаулық сақтау мекемелерінің дәл қазірден жаппай жазыла бастап, мамандардың автор болуына, тұрақты шығармашылық қарым-қатынас орнатуына;

2. Сөйтіп, бірте-бірте таралымының көбеюіне атсалысып, «Дертке дауа» газетін аптасына бір рет шығаратындай жағдайға жеткізіп, жиырма екі жыл сүйіспеншілікпен шығарған басылымды түбегейлі тегін тапсырып, Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау министрлігінің органына айналдырып, құрылтайшы болуының нақты шешімін қарастырса деген мақсатым бар.

* * *

«Жазушы — адам жанының инженері» деген уәж әркімге белгілі болар. Сөйтсек, дарынды қаламгер әлеуметтің жанына үңілуімен бірге оның тәнін емдеудің де қыр-сырына жетік келеді екен.

Жидегүл
ӘБДІЖӘДІЛҚЫЗЫ,
журналист

лықтар, диабет диагностикасы туралы зерттеулер).

6. Медициналық мифтерді жоққа шығару.

Қате медициналық ақпаратты түзету, вакциналар жайлы фактілерді түсіндіру сияқты тақырыптар аудиторияда үлкен қызығушылық тудырады, өйткені жалған ақпарат көп таралады.

Қандай тақырыптар әлі назардан тыс қалып жатыр:

1. Маңызды, бірақ күрделі қоғамдық денсаулық мәселелері.

Мысалы: денсаулық теңсіздігі, әлеуметтік медициналық детерминанттар (адамдардың туғаннан бастап, қартайғанға дейінгі өмір сүру жағдайлары туралы түсінік), яғни тұрмыстық жағдай, білім, табыстың денсаулыққа әсері медиа мен блогтарда тым сирек, көбіне мамандар деңгейінде ғана талқыланады.

2. Созылмалы аурулар мен профилактикадан гөрі емдеу.

Созылмалы жүрек-қан тамырлары аурулары, өкпе аурулары секілді өзекті мәселелер көп талқыланғанымен, олардың

жаңалықтарда көп талқыланатын тақырыптарды іздейді. Ал денсаулық саясаттары, әлеуметтік мәселелер, ғылыми зерттеулердің терең мәселелері сияқты күрделі, жүйелі тақырыптар әлі күнге дейін көпшілік назарынан тыс қалуда.

7. Қазіргі қоғамдағы медициналық сауаттылықтың деңгейін қалай бағалайсыз?

— Қазір медициналық сауаттылықтың деңгейі орташа, бірақ біркелкі емес. Ақпарат көп, алайда оны дұрыс түсіну, саралау және қолдану қабілеті жеткіліксіз. Бүгінде адамдар ауру атауларын, кейбір дәрілердің атын, «иммунитет», «витамины», «гормон», «стресс» сияқты терминдерді жиі қолданады. Алайда өзін-өзі емдеу кең тараған, интернеттегі кез келген ақпаратқа сену әлі де басым, дәлелді медицина мен балама тәсілдің ара-жігін ажырата алмайтындар көп.

Ақпарат көп, сапа төмен. Әлеуметтік желі мен мессенджерлерде жалған медициналық кеңес оңай таралады. «Ғажайып

медициналық жаңалықтар, зерттеу нәтижелері, эпидемиялар туралы мәліметтер бұрынғыдай апталап емес, минуттар ішінде оқырманға жетеді. Бұл — қоғамдық денсаулық үшін аса маңызды. Оқырманмен тікелей байланыс бар. Әлеуметтік желілер (Instagram, Facebook, TikTok, YouTube) арқылы журналист пен оқырман арасында кері байланыс орнайды; адамдар өз сұрағын қойып, пікір білдіре алады; нақты қоғамды алаңдатқан мәселелер айқындалады. Сөйтіп, медициналық сауаттылықты арттыруға мүмкіндік көбейді.

9. Медициналық журналистерге ең алдымен қандай дағдылар қажет деп есептейсіз?

— Ең негізгілері: медициналық және ғылыми сауаттылық, терминдерді қарапайым тілмен түсіндіре алу, сенімді дереккөздерді ажырата білу, жаңалық, сараптама, репортаж, сұхбат, т. б. жанр ерекшелігін ескеру, оқырман талабына бейімделіп жазу, пациент құпиясын, эти-

Алматы активно признается новым перспективным направлением международного туризма, попав в топ-25 направлений 2026 года по версии Bloomberg (4-е место) и топ-14 по версии Vogue, что подтверждает его уникальное сочетание городской культуры, гастрономии и близости к горам.

НАСЛЕДИЕ – ОТ САКСКИХ КУРГАНОВ ДО МОДЕРНИЗМА

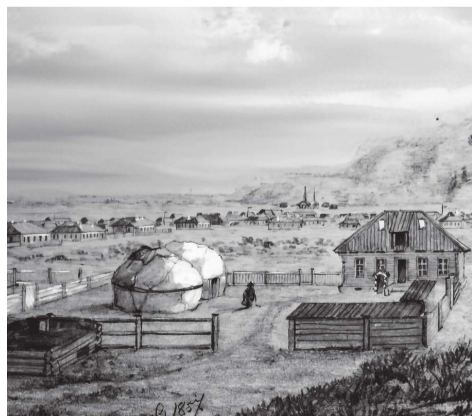
Мегаполис привлекает туристов всепогодным отдыхом: историческими и культурными достопримечательностями, горнолыжным курортом Шымбулак, высокогорным катком «Медеу» и уникальными природными ландшафтами, находясь при этом в числе самых уникальных горных городов мира. Например, в 2025 году город принял около 2 миллионов гостей, включая значительное количество иностранных туристов из Индии, Китая, Турции и других стран.

В Казахстане и за рубежом в экскурсиях при посещении туристических достопримечательностей экскурсоводы приводят много интересной информации о них, которая и развивают туризм. Например, при посещении курортной зоны «Боровое» вас встретит обилие сказаний, легенд, одна красочней другой о местных достопримечательностях – об озерах, горах, скалах, исторических или вымышленных героях и т.д., притом разные варианты по одной теме. Самой распространенной, пожалуй, является легенда о появлении самого Оазиса с горами, озерами, лесами в степи, которую расскажут в экскурсии.

Алматы – это исторический город, истоки которого уходят в глубь тысячелетий. Археологические находки и письменные источники доказывают, что уже в X-XI вв. существовал населенный пункт под названием «Алмату», «Алмалык», «Алматы». Исследования показывают, что заселение территории города Алматы племенами, жившими в эпоху бронзы, произошло не позднее XIV-XIII вв. до н.э. Поселение было стационарным, долговременным и использовалось круглогодично.

Поэтому исторический центр Алматы (район между пр. Райымбека, ВОАД, пр. Аль-Фараби и ул. Розыбакиева/Тлендиева) ценен как колыбель города, возникшая на месте средневекового поселения Алматы (VIII-XIII вв.). На месте центра находилось средневековое поселение, являвшееся пунктом на Великом Шелковом пути.

В эпоху саков район Алматы стал местом обитания вначале сакских, а позднее уйсунских племен. От этого времени здесь остались многочисленные курганы-могильники, среди которых выделялись огромные курганы знати – курганы «сакских царей».

Иными словами, исторические экскурсии в Алматы и окрестностях могут охватывать тысячелетнее наследие от сакских курганов до советского модернизма и независимого Казахстана, а также уникальные петроглифы Тамгалы Тас, этно-деревни в окрестностях города и др.

О НЕОБХОДИМОСТИ ВОЗДВИЖЕНИЯ МЕМОРИАЛЬНОГО КОМПЛЕКСА Ч. ВАЛИХАНОВА В АЛМАТЫ

ГДЕ ИСТОРИЧЕСКИЙ ЦЕНТР, ОТКУДА НАЧАЛСЯ АЛМАТЫ?

В самом центре Алматы – масса основных исторических объектов и мест. Важнейшие локации включают Вознесенский кафедральный собор, Парк 28 гвардейцев-панфиловцев, Зеленый базар, Музей народных музыкальных инструментов и др.

Однако недалеко от этих объектов находится исторический центр, откуда началось развитие современного Алматы (в то время – Верный), о котором не знают не только туристы, но и многие жители Казахстана и Алматы. Между тем это не только историческая ценность, но и культурная, и туристическая.

Это Верненская крепость, основанное 4 (16) февраля 1854 года российское военное укрепление, положившее начало городу Алматы (Верный). Располагалась между реками Малая и Большая Алматинка, ныне – в районе улицы Райымбека и речки Малой Алматинки, в районе современного парка «Маншук Маметовой» (район пр. Райымбека – ул. Жетысуская).

Исторический центр – это ядро и «колыбель» Алматы, откуда началось территориальное, культурное и социальное развитие современного мегаполиса. Его ценность заключается в сохранении уникального архитектурного наследия, свидетельств прошлого, формировании идентичности и культурной атмосферы.

Развитие современного города началось с основания военного укрепления Верное, ставшего административным и культурным центром, сохранившим уникальную деревянную архитектуру, старые парки и атмосферу. Здесь сосредоточены памятники архитектуры, исторические здания, площади и улицы, которые рассказывают о возникновении города.

Этот исторический центр сохранил оригинальную планировку (до периода бурного роста в XX веке). Благодаря сохранению облика прошлых эпох, эта часть города – центр притяжения для жителей и туристов; в этом – его туристическая привлекательность. Развитие города обычно начинается в стратегически важных местах: у реки, на пересечении торговых путей, у оборонительных сооружений (крепость, кремль), которые впоследствии окружаются новыми кварталами, как это случилось с Верненской крепостью.

Изначальная планировка района Верного определила структуру улиц, озеленение и ориентацию на предгорья Тянь-Шаня. Старейший парк в городе Верный, известный как «Казенный сад» (теперь Центральный парк культуры и

отдыха), был заложен ученым-садоводом Гаспаром Криштопенко в 1856 году в пойме реки Малая Алматинка. Он стал основой для озеленения города, начатого для защиты от палящего солнца.

Исторический центр формировался как административный, торговый и культурный узел, что делает его основой идентичности современного Алматы.

Центр сохранил здания конца XIX – начала XX веков, пережившие землетрясение 1887 года, включая деревянные сооружения. Здесь расположены ключевые достопримечательности: Вознесенский кафедральный собор (уникальное деревянное строение, пережившее землетрясение), Музей народных музыкальных ин-

струментов (в деревянном здании начала XX века), Парк 28 гвардейцев-панфиловцев, «Кызыл-Тан», а также Центральный государственный музей, Площадь Республики.

И теперь к этому историко-культурному месту необходимо добавить исторический центр, каковым является крепость Верный, чтобы получился цельный и завершенный ансамбль.

НЕОБХОДИМ МЕМОРИАЛЬНЫЙ КОМПЛЕКС Ч. ВАЛИХАНОВА

Вокруг этой крепости быстро возникли Большая и Малая станицы, что позже привело к образованию города (1867 г.). На территории сохранились несколько исторических зданий военного периода, часть из которых находится в разрушенном состоянии, а также остатки рвов. Они представляют интерес не только как исторические объекты, но и как характерные экземпляры архитектуры военных зданий.

В 2021 году бывшая Верненская крепость была признана памятником истории и культуры местного значения. Правда, теперь эта историческая постройка недоступна для посещения.

В 2006-2009 годах в рамках программы «Культурное наследие» проводились работы по разработке проекта музея под открытым небом на месте Верненской крепости. Выяснилось, что в 90-х годах землю крепости поделили на части, и некоторые из них были либо приватизированы, либо переданы в долгосрочную аренду частным компаниям. В то же время выяснилось, что часть другой земли крепости находится под юрисдикцией МВД и Минобороны. После окончания программы музей создан не был. К празднованию 1000-летия города Алматы вновь был поднят вопрос о создании музея, однако не была представлена даже концепция будущего комплекса.

Понятно, что этот вопрос должен решаться на самом «верху», ибо здесь вопрос о возврате частной собственности государству, а также решения вопроса аренды земли.

К тому же идея о создании музея вызвали противоречивые мнения. Одни видят в крепости напоминание о колониальном прошлом, а другие – образец архитектуры XIX века. Хотя во многих странах в таких вопросах выходят за рамки политики и идеологии, чтобы сохранить исторические памятники, которые местные власти берегут – ведь они привлекают туристов и хранят историю и культуру.

Здесь необходимо весомое историческое пояснение и уточнение: Верненская крепость тесно связана с жизнью, путешествиями, карьерой и творчеством великого казахского ученого Чокана Валиханова. В этом контексте открывается и национальная сторона этого исторического центра Алматы.

Чокан Валиханов (1835–1865) – выдающийся казахский ученый, этнограф, географ и просветитель XIX века, которого называют «казахским Колумбом» за уникальные исследования Центральной Азии и Кашгара. Он первым описал труднодоступные регионы, внес вклад в востоковедение, составил карты Средней Азии и открыл миру культуру региона.

Инициатором и основателем идеи воздвижения «Мемориального комплекса в честь Ч. Ч. Валиханова» в Малой Станице, в бывшей казачьей крепости Верный является Кайрат Жанабаев – к. ф. н., доцент КазНУ имени аль-Фараби, главный научный сотрудник Центра филологических исследований при КазНУ имени аль-Фараби.

По словам Кайрата Жанабаева, какие бы экспедиции ни совершал Ч. Ч. Валиханов, все они готовились именно в этой казачьей крепости Верный. Поэтому крепость – самая значимая точка всех его географических открытий и военных походов. Поэтому в крепости Верный необходимо увековечить память о великом сыне казахского народа, всемирно известном ученом Ч. Ч. Валиханове. Это важно для популяризации нашей национальной науки в мировой истории и культуре.

Исследователь К. Жанабаев призывает реконструировать и законсервировать как историческую достопримечательность Верненскую крепость и примыкающие к ней строения и пространства, где часто бывал Чокан Валиханов и другие деятели культуры Казахстана. В том числе в Малой станице жил отец Олжаса Сулейменова, офицер казахского кавалерийского полка, репрессированный в 1936 году, Г. Н. Потанин, А. Ускенбаев (сын великого поэта Абая, который служил артиллеристом в крепости Верный и умер в ней в 1895 г.).

Жанабаевым представлена даже концепция будущего комплекса.

Для примера. «Дом Колумба» (исп. Casa de Colón) – музей в старейшем районе Ла-Вегета в городе Лас-Пальмас-де-Гран-Канария. Согласно традиции, Христофор Колумб во время своего путешествия останавливался здесь, пока чинили один из его кораблей. Здание было перестроено в 1777 году. С 1952 года в нем открыт музей, где экспонируются как подлинные предметы, так и реконструкции, относящиеся к знаменитым путешествиям мореплавателей.

Дастан ЕЛДЕС

(продолжение в следующем номере)

В статье корреспондента «Казахстанской правды» рассказывается о том, как прошел круглый стол под председательством спикера Сената Парламента РК Маулена Ашимбаева, посвященный вопросам обсуждения ключевых аспектов проекта новой Конституции. В мероприятии приняли участие депутаты Сената, представители экспертного сообщества, научных и аналитических центров, профильных институтов, а также члены Клуба экспертов при Сенате и Taldau Community.

Открывая заседание, Маулен Ашимбаев подчеркнул стратегическое значение проводимых по инициативе Президента страны преобразований и отметил, что проект новой Конституции отражает запросы общества на глубокую модернизацию политической системы.

— Конституционная реформа является логичным и последовательным продолжением инициатив Президента страны Касым-Жомарта Токаева, направленных на глубокую и системную модернизацию политической системы Казахстана. В центре проекта новой Конституции — принципы Закона и Порядка, интересы и права граждан, а также ответственность за бережное отношение к природе и курс на устойчивое развитие. Это и есть практическое воплощение идеи Справедливого Казахстана, закрепленное в конкретных конституционных нормах, — подчеркнул Маулен Ашимбаев.

Спикер Сената отметил, что проект новой Конституции — это, по сути, исторический документ, обновляющий философию развития Казахстана и определяющий новый этап государственности. Вместе с тем он особо подчеркнул масштаб общественного обсуждения документа, а также открытость и публичность работы Конституционной комиссии.

— Вся работа Конституционной комиссии ведется открыто и публично. Заседания транслируются в прямом эфире. В комиссию поступает большое количество обращений граждан. Фактически новая Конституция формируется в процессе широкого общественного обсуждения. Сегодняшний круглый стол — часть этого большого и ответственного диалога. В предстоящий период важно будет перевести ценности и идеи Конституции на язык реальных механизмов, будущих законов и практики правоприменения, — отметил спикер Сената.

В ходе работы круглого стола со своими докладами также выступили заместители председателя Сената Жакип Асанов и Ольга Перепечина, председатель Комитета Сената по конституционному законодательству, судебной системе и правоохранительным органам Нурлан Бекназаров, являющиеся членами Конституционной комиссии. Своими мнениями поделились также эксперты в сфере юриспруденции и стратегического планирования, политологи, ученые.

ВАЖНО ОБЪЕДИНИТЬСЯ ВОКРУГ РЕФОРМ ПРЕЗИДЕНТА

Так, директор Института общественной политики партии «Amanat» Мадина Нургалиева обозначила ключевые подходы, заложенные в проекте новой Конституции. По ее словам, предлагаемые изменения в Основной закон опираются на накопленный опыт страны и логично продолжают путь институционального развития Казахстана.

— Действующая Конституция была сформирована на заре нашей независимости и отражала установки и ценности только что оформившегося самостоятельного государства. Нынешний проект новой Конституции уже говорит от имени Казахстана как состоявшегося, зрелого государства, — подчеркнула Мадина Нургалиева.

В своем выступлении она также отдельно остановилась на институте Халық кенесі, закрепленном в проекте Конституции, как новой формы общественного диалога, объединяющей принципы Главы государства и «слышащего государства».

О том, что поддержка проекта Конституции — это выбор в пользу общественной солидарности и ответственности за будущее, высказался управляющий директор Qagmet, эксперт по вопросам трудовых отношений, стратегических и кризисных коммуникаций Ербол Исмаилов. По его словам, в основе документа лежит принцип человекоцентричности, без которого невозможно устойчивое развитие ни экономики, ни государства.

— Конституция — это не документ для одного политического цикла. Это обязательство перед нашим будущим, перед нашими детьми в первую очередь — оставить страну с понятиями и принципами, устойчивыми институтами и уважением к человеку. Поддержка новой Конституции — это не эмоции и не конъюнктура, это выбор в пользу человеческого достоинства, общественной солидарности и ответственности за будущее. Это выбор зрелого общества, которое понимает, что сильное государство начинается не с контроля, а с ценностей,

которые разделяют все, — подчеркнул Ербол Исмаилов.

Обновленный главный документ страны открывает путь к экономике знаний, считает эксперт в сфере образования Мадина Тыныбаева. Она отметила, что разработка проекта отражает стремление Казахстана перейти от сырьевой модели экономики к экономике, основанной на знаниях, науке и инновациях. По ее словам, вывод науки, образования и инноваций в ранг стратегического приоритета государства призван устранить разрыв между инвестициями в инфраструктуру и реальными технологическими результатами.

— Новый проект Конституции вводит понятие интеллектуального потенциала

манов поддержал закрепление в проекте образования, человеческого капитала и инноваций в качестве стратегического приоритета государства. По его словам, такое конституционное закрепление станет сигналом для государственных органов рассматривать сферу образования не только как социальный сектор, но и как самостоятельную отрасль экономики, способную генерировать развитие и добавленную стоимость.

— Образование и инновации сегодня — это 5–6 процентов от ВВП. Это самостоятельная сфера, которая должна развиваться и быть коммерциализируемой. Это не только трансферты и государственное финансирование, но и отдача со стороны бизнеса, — отметил Адиль Кусманов.

Конституционные гарантии станут драйвером развития науки, считает ученый, ассистент профессора Astana IT University Алия Канатова.

— Одним из главных аспектов для раз-

вития науки является финансирование и мотивация молодых ученых к науке, также развитие и стимулирование научных разработок. Это все с точки зрения законодательных процессов предложено регулировать на конституционном уровне. Для тех, кто хочет заниматься наукой, это будет являться таким драйвером, потому что все будет защищено уже на конституционном уровне, — отметила Алия Канатова.

Как известно, впервые в истории страны защиту интеллектуальной собственности предложено закрепить на уровне Конституции. И, как отметила директор департамента креативных индустрий Министерства культуры и информации Айгерим Жонкина, эта норма имеет стратеги-

как основы экономики. Я думаю, это дает прямой мандат на создание правовых режимов, где научная разработка защищена так же строго, как и частная собственность. Казахстан закрепляет это в Конституции и дает сигнал миру, что интеллект — это высшая ценность в Казахстане, — подчеркнула Мадина Тыныбаева.

Председатель правления НАО «Казахстанский институт общественного развития» Жулдызай Исакова отметила, что обсуждение проекта Основного закона отражает переход от фрагментарных поправок к целостному конституционному тексту, способному стать ориентиром развития страны на долгосрочную перспективу.

— Сама идея необходимости разработки именно новой Конституции ранее уже поднималась в экспертном сообществе, в том числе и представителями Клуба экспертов при Сенате. Один из ключевых выводов заключается в том, что практика фрагментарных поправок уже исчерпала себя. Сегодня речь идет о переходе к целостному конституционному тексту, способному служить устойчивым фундаментом правовой системы и ориентиром развития страны на долгосрочную перспективу, — подчеркнула Жулдызай Исакова.

Председатель правления АО «Центр международных программ» Адиль Кус-

ческое значение для развития креативной экономики. По ее словам, интеллектуальная собственность — это результат творчества человеческого разума, создаваемый талантом, трудом и знаниями. Именно эти результаты формируют экономику нового типа — экономику идей, контента, дизайна, музыки и кино.

— Поэтому принципиально важно, что впервые в истории нашей страны защита интеллектуальной собственности закреплена на уровне Конституции. Это говорит о том, что государство признает ценность творческого труда и встает на сторону авторов, — отметила Айгерим Жонкина.

Проект новой Конституции во главу угла ставит человека, его права, свободы и законные интересы. Созвучные запросам общества принципы Справедливости, Закона и Порядка, бережного отношения к природе также нашли закрепление в проекте Конституции. Человеческий капитал и достижения наших граждан станут главным богатством казахстанского общества.

По итогам круглого стола участники подчеркнули важность экспертного сопровождения конституционной реформы и выразили готовность к продолжению дальнейшего конструктивного диалога.

Как создавали первую большую языковую модель KazLLM

Заместитель директора по внешним связям и продукту, старший аналитик данных Института умных систем и искусственного интеллекта (ISSAI) при NU Мадина АБДРАХМАНОВА

В Казахстане завершили работу над первой версией большой языковой модели на казахском языке (KazLLM). Kazinform побеседовал с разработчиками: что сегодня тормозит развитие ИИ в стране и почему так важен вопрос наличия серверов – аналитическому обозревателю агентства рассказала заместитель директора по внешним связям и продукту, старший аналитик данных Института умных систем и искусственного интеллекта (ISSAI) при NU Мадина Абдрахманова.

Для госорганов очень важно использовать приложения, которые прошли определенную сертификацию и запущены на территории Казахстана.

– Можно ли сказать, что это отчасти вопрос ИИ-суверенитета?

– Это действительно вопрос ИИ-суверенитета страны. В целом, наш подход как исследовательского института состоит в том, чтобы наши разработки были лучшими друзьями, облегчали жизнь, могли решать рутинные задачи, что позволит вывести продуктивность человека на высший уровень, улучшить общее качество жизни.

Мы надеемся, что инвесторы будут вкладывать деньги не только в нас, но и в другие центры по стране для того, чтобы усилить наш суверенитет в этой сфере.

– Много ли выпускников NU из тех ребят, что работают в вашей команде?

– Половина нашей команды – выпускники Назарбаев Университета. Обычно наша проблема в том, что многие талантливые ребята, получив образование, уезжают за рубеж. Но благодаря этим двум проектам мы смогли удержать их, подключить к интересной работе.

Мы и зашли в этот проект, потому что хотели передать нашим сотрудникам ценный опыт. Центров по разработке больших языковых моделей в мире немного. Попасть в эти команды очень тяжело. И то, что появилась возможность обучить наших ребят, а у нас в команде уже 70 человек, это был просто подарок судьбы. За год мы смогли получить невероятное ноу хау. При этом проект ведется на спонсорские деньги, без участия государственного бюджета.

Наша казахстанская молодежь уникальна, она мотивирована, она быстро обучаемая, и она может делать великолепные вещи. В конце концов самый главный показатель именно в том, что казахстанцы, при достаточном финансировании, могут делать разработки на уровне западных компаний и лабораторий.

– В стране была принята концепция по развитию искусственного интеллекта до 2029 года, которая как раз и призвана сформировать инфраструктуру и человеческий капитал для нашего прорыва в этой сфере. Вы находитесь внутри этого процесса и нам интересно в этом контексте ваше видение происходящих процессов.

– Если говорить о развитии искусственного интеллекта, есть три важных компонента. Первое – это данные. Данные можно найти, создать, собрать различными способами. Второе – человеческий капитал. Кадров можно взрастить, научить, дать финансирование. Третье – оборудование. Мы смогли заниматься искусственным интеллектом с 2019 года потому, что руководством университета в этом ключе были созданы все условия. Мы являемся первой и единственной на данный момент академической организацией в Центральной Азии, которая имеет сервера производства Nvidia, главного поставщика чипов и серверов для работы с искусственным интеллектом.

Но, к сожалению, на данный момент есть определенные сложности с поставками. Это задерживает развитие искусственного интеллекта у нас в стране.

С точки зрения разработчиков мы видим, что первые два компонента можно восполнить, можно найти деньги, а казахстанские сервера, через которые, к сожалению, невозможно работать – это замедляющий фактор. И с этим сталкиваются все стартапы, которые тоже вынуждены использовать облачные решения.

Если приобрести сервера для Казахстана, мы получим не только опыт по тренировке моделей, но и еще более ценный опыт работы с этими серверами.

10 декабря 2024 года KazIM был выложен командой ISSAI в открытый доступ на международном портале HuggingFace. 11 декабря 2024 года Директор ISSAI профессор NU Хусейн Атакан Варол представил SoyleApp и KazLLM Главе государства Касым-Жомарту Токаеву.

На данный момент Институт проводит дальнейшее развитие обоих проектов.

Владимир КУРЯТОВ

языке он разговаривает, мог получить потенциальные услуги.

Наша модель сможет понимать казахский, русский, английский турецкий языки, исполнять определенные задачи, переводить, либо делать выжимку из текста, что очень важно для аналитической работы.

– Работа большой языковой модели базируется на текстовых сообщениях. Но я правильно понимаю, что вы только в начале пути?

– Мы бы, конечно, хотели, чтобы эта модель понимала голос и, например, изображение. Вообще, в принципе, наилучший способ следующего пути – предоставление изображений. Например, есть такое приложение Midjourney, которое часто используется нашими контент-креаторами. Gemini и OpenAI – также понимают фотографии. Это очень важно, например, в делопроизводстве.

Если мы посмотрим на мировой ландшафт, то увидим очень много продуктов, где объединяет языковая модель с пониманием изображения, но не так много продуктов и моделей, где используется аудио голос. Это еще более сложная проблема. Но тем не менее мы работаем и в этом направлении.

В частности, нашей командой разработано первое многофункциональное казахстанское приложение Soyle App на основе фундаментальной речевой модели. Если KAZ-LLM это научный проект, то Soyle App – это полноценный продукт на основе ранних исследовательских работ института.

Мы начали работать над этим проектом в июне 2024 года и 20 ноября представили его широкой общественности.

Soyle может не только переводить на четыре языка: казахский, русский, английский и турецкий. Она может переводить речь в текст, текст в речь, текст в другой язык, а также прыгать с одного языка на другой. Она пока не может этого делать в режиме реального времени. Это еще на этапе разработки.

– В начале вы кратко затронули вопрос сохранения персональных данных. Можно ли сегодня сказать, что есть риск в этой сфере, если государственные органы будут пользоваться бесплатными приложениями?

– Я думаю, это риск для всех нас. Когда мы используем чат GPT, бесплатную версию, либо другие приложения – это всегда делается по такому принципу: вы не платите деньги, но зато вы платите своими данными, что сейчас еще ценнее. Считается, что данные – это новое золото. Это аспект многие не понимают, либо не улавливают. Соответственно, это может быть определенным риском не только для госорганов, но и для других пользователей в зависимости от тех задач, которые они исполняют.

– В контексте исследований в области ИИ создание большой языковой модели на казахском языке (KazLLM) имеет важнейшее значение. Можно ли сказать, что это базовая платформа для всей дальнейшей работы в этой сфере?

– Это основополагающий фундамент, вокруг которого в будущем все наше казахстанское IT сообщество сможет создавать продукты и сервисы, основанные на отечественных разработках.

Сейчас многие из нас используют чат GPT.

Проблема в том, что когда вы работаете с ним, особенно в бесплатной версии, все ваши данные утекают. Поэтому очень важно было создать отечественную языковую модель. Это делают все развитые государства: Корея, Китай, Арабские Эмираты, Великобритания, Франция и другие. Они создают языковые модели, сфокусированные на их мировоззрении, на их менталитете, культурных особенностях, истории. Казахстан, таким образом, становится в один ряд с этими передовыми странами.

– Когда вы воспринимаете KazLLM?

– Мы представляем, что модель будет как символ суверенитета Казахстана в сфере искусственного интеллекта. Я надеюсь, что она окажет позитивное влияние на развитие экосистемы в этой сфере. Потому что у нас, действительно, много талантливых стартаперов, у нас есть очень сильные телекоммуникационные и финтех компании, которые заинтересованы в этой разработке.

– Что представляет собой большая языковая модель, если говорить подробнее, и как шла работа над этим проектом?

– Наш институт был образован в 2019 году. Это была небольшая команда, работающая над созданием различных моделей искусственного интеллекта. Наша главная задача – продвижении науки. Тем не менее, именно это позволило получить бесценный опыт, чтобы выйти в последующем на такой легендарный проект. На протяжении предыдущих четырех лет мы не только создавали модели, но мы также создавали данные. Мы вообще были одними из первых, кто начал создавать данные для оцифровки казахского языка.

Работа над проектом началась в апреле 2024 года. Так как сейчас на территории Казахстана не существует серверов, которые поддерживают тренировку такой большой языковой модели, мы обратились к облачным провайдерам. Порядка 95 процентов всей использованной информации собирали в открытых источниках. Дополняли данные с помощью перевода, пользуясь собственными наработками, поскольку в нашей команде есть не только инженеры по машинному обучению, которые умеют программировать и тренировать модели, но также хорошая команда лингвистов.

Таким образом, было собрано свыше 150 млрд токенов. Токен – это единица данных. Мы можем сказать, что, токен – это, по сути, слово. Параметры больших языковых моделей построены на трансформерах, которые требуют миллиарды параметров. Конкретно мы работаем над двумя вариациями 8-миллиардной и 70 миллиардной моделями. И это еще не самые крупные. Например, мы знаем, что модель, которая находится под движком OpenAI, насчитывает около триллиона параметров. Есть также модель от META – LLaMA, которая насчитывает 405 млрд параметров.

Мы же сфокусировались на создании оптимизированной модели для нашего сообщества, чтобы любой гражданин нашей страны, независимо от того на каком

9 февраля исполнилось бы 95 лет со дня рождения выдающегося классика, одного из самых талантливых и самобытных поэтов казахской литературы XX века — Мукагали Макаатаева. Его имя стало ярким явлением в казахской культуре и литературе, его судьба и творчество отражают историю целого поколения и душу своего народа, передает корреспондент Vestnik19.kz.

Он поднял уровень казахской поэзии, очисти и вычленил формы казахской поэзии. Это человек, подаривший своему народу и культуре прекрасное, вечное наследие, человек, чье творчество много лет пробуждает свет в душах романтиков, а его образ воплощением любви к высокой поэзии.

9 февраля 1931 г. в семье простых тружеников — супругов Макаатаевых Сулеймена и Нагиман родился первенец, которому дали имя Мухаммедкали, измененное чуть позже на ласковое, звучное Мукагали, как называла его мама, поскольку материнское сердце беспокоилось, что быть тезкой пророка — слишком высокая ответственность для судьбы ребенка. С этим именем поэт навсегда вошел в историю казахской литературы.

Он появился на свет в Алматинской области у самого подножия величественных гор Хан-Тенгри — в живописном уголке села Карасаз Нарынкольского района и с самого младенчества до 10 лет рос счастливым, окруженным родительской заботой ребенком. Впоследствии не раз воспевал красоту родного края в своих произведениях, подчеркивая, что именно окружающий его мир породил в сознании желание творить, писать.

И поскольку он был старшим из трех сыновей, то отец и мать возлагали на Мукагали особые надежды. Отец незадолго до начала войны возглавлял колхоз. Когда Мукагали исполнилось 10 лет, ворвалась война. Отец ушел на фронт и не вернулся, в семью пришло известие о его героической гибели. Уходя на фронт, Сулеймен оставил сына ответственным за мать и двух младших братьев. Этот отцовский наказ он помнил и долгие годы оставался опорой для всей семьи.

Рано повзрослевшие дети военных лет взвалили на свои хрупкие плечи непосильную ношу и наравне со взрослыми трудились в аулах — убирали урожай, пахали землю, в городах — работали на заводах у станков, шили обмундирование, обувь и другие необходимые для фронта вещи. Нелегкие годы военного детства, испытание жизненных трудностей нашли впоследствии отражение в его творчестве. Свои самые первые стихотворения, написанные Мукагали уже в 11 лет, были посвящены отцу.

«Әке» — «Отец»

Отец, отныне сын ровесник твой,
И старшее я удел мне отведен.
Печальешь я, однок, горд тобой.
Ведь, как и ты, я в эту жизнь влюблен!
Я не впустую прожил столько лет,
И впереди, я верю, счастье ждет.
Ты львом рожден был,
Я пришел вослед,
И та же кровь во мне, отец, течет.
Огонь, к твоей воженней, не погас,
Я обещаю, будет он гореть.

Та честь и гордость, что взрастил ты в нас,

Не даст душой потомкам охладеть!

Невозможно без слез читать эти строчки, написанные Мукагали совсем еще ребенком, но уже с душой мудреца, рожденного быть истинным поэтом. Боль за свое поколение, слишком рано лишившееся детства, навсегда осталась в его сердце, побудив позже, в зрелый период жизни, к написанию поэмы «Реквием Моцарта», где от имени своих сверстников, от имени всех сирот земли Мукагали Макаатаев обращается к людям:

Мы сироты,
Одни на свете.
Мы — не взрослые и не дети;
Нам не страшно
И нам не больно.
Шар земной
Будто мяч футбольный.
Не ругайте нас, одичалых,
Нас, к любому делу пригодных,
Нас, отчаявшихся, печальных,
Нас, бессребренников голодных,
Равнодушие преодолите,

Нашей болью переболейте.
Нам обиду не наносите
Жалких слез над нами не лейте.

Самого раннего детства Мукагали увлекся чтением, и, самостоятельно выучив русский язык, взахлеб читал произведения классиков казахской и русской литературы — Абая, Мухтара Ауэзова, Габита Мусрепова, Сакена Сейфуллина, наизусть знал стихи Пушкина, Есенина и Блока. Погружаясь в мир, созданный писателями и поэтами, он на какое-то время словно забывал о суровых тяготах окружающей действительности.

Способность сострадать, сопереживать, творить добро, быть милосердным стала главным критерием поэта в оценке человека и лейтмотивом всего творчества. Для него жизненно важно было, чтобы строки «простые как жизнь» народ понял и полюбил. После войны Мукагали в 1948-м г. успешно окончил школу-интернат в Нарынколе и в том же году впервые стихи семнадцатилетнего юноши увидели свет на страницах газеты «Советская граница». В этот же период его назначают председателем аулсовета.

С будущим супругом Лашын Алимжановой, школьной учительницей, преподававшей казахский язык и литературу, Мукагали познакомился в ауле Шибут, где он уже в 17 лет совмещал работу учителем русского языка в школе с трудовой деятельностью в сельсовете.

В 1951-м выходит его первый сборник «Жастар Жары», а в 1962-м в газете «Социалистік Қазақстан» публикуется поэма «Аппассионата», принесшая Мукагали Макаатаеву большую известность.

Где бы ему ни приходилось работать — секретарем сельсовета, литературным сотрудником в районной газете, учителем, диктором на Казахском радио в 1954-1962 гг. после переезда с семьей в южную столицу, журналистом, заведующим отделом в республиканских газетах «Қазақ әдебиеті», «Социалистік Қазақстан» и журналах «Мәдениет және тұрмыс», «Жұлдыз» — в 1962-1972-м, литературным консультантом в Союзе писателей Казахстана с

1972-73 гг., руководителем Совета по делам молодежи в Союзе писателей Казахстана — главным для него было, как донести до читателя то, что переполняло его мысли, сердце и не давало покоя.

В 1973 г. Мукагали поступает в Литературный институт имени М. Горького в Москве, однако не проучившись и года, по семейным причинам возвращается на Родину. Поэт тосковал и не смог долго жить вдали от родной земли, родного города.

В 1964 г. Мукагали с большой семьей — супругой, 4 дочерьми и 2 сыновьями переезжает в Алма-Ату. Семья испытывала трудности, ведь в городе у них не было своего жилья, супруга работала на полставки учителем казахского языка в школе, а стихи и сборники поэта при жизни издавались очень мало, да и платили ему немного. К тому же в 1971-м г., во времена работы в Союзе писателей, поэт теряет свой портфель, в котором находились все его рукописи. Жизненные трудности и испытания надломали дух и сердце поэта и он заболевает.

Мукагали МАКАТАЕВ:

«ПОЭЗИЯ МОЯ,
ЕСЛИ Я УМРУ —
ТЫ ЖИВИ!»

Его искренние, музыкальные и полные глубокого драматизма строки сегодня поет и цитирует весь народ, находя в них ответы на самые сокровенные вопросы о любви, родине и человеческом предназначении.

Следующим знаковым сочинением Мукагали Макаатаева, в котором чувствуется любовь к жизни и людям, является стих «Еще каких-то двадцать лет», созданный в возрасте 40 лет в последний период творчества, когда его жизнь была особо трудной. Много работы и приложенных усилий, но практически нет изданных трудов.

О личном периоде жизни — о душевных надломах, смятении духа, сердечной боли, тяжелом детстве поэта в стенах Академического драматического театра им. Б. Римовой города Талдыкоргана прошла премьера моноспектакля режиссера Султана Сраилова «Мұқағали», посвященного 95-летию выдающегося поэта и писателя. Режиссеры постановки Улан Ахметов, Сафуан Рысбайұлы, а композитор Турсынжан Шапай.

Эта очень красивая пьеса, наполненная тонким веянием поэтического изящества, была широко освещена всеми областными СМИ и тепло встречена зрителями. В ней герой Мукагали Макаатаев

Алигьери, поэтический сборник «Листья травы» Уолта Уитмена, «Сонеты» Уильяма Шекспира, Байрона, Гете и ряда других мировых классиков заслужили высокую оценку литературной общественности. Стихи самого поэта были переведены на несколько языков — его сборники вышли в свет на русском, а в честь 80-летия произведения Макаатаева были изданы на китаяском языке.

Земной путь поэта оборвался на 45-м году жизни. О жизненных трудностях стало известно из его дневников, которые Мукагали заполнял до последних дней — 28 февраля 1976 г. он написал: «Поэзия моя, если я умру — ты живи!». Его высказывание стало пророческим. Признание и слава пришли к поэту только после его ухода из жизни.

В 1981 г. в Алма-Ате его именем была названа улица и установлена мемориальная доска на доме, в котором жил и писал стихи лирик. В 1985 г. Союзом писателей Казахстана была учреждена Литературная премия имени Мукагали Макаатаева. Сегодня стихотворения Мукагали Макаатаева включены в школьную программу, по ним исследователи его творчества пишут литературные труды. В 2000-м г. поэту за сборник стихов «Аманат» была посмертно присуждена Государственная премия РК.

В 2002 г. в честь мастера пера был установлен бронзовый памятник в центре города Алматы в сквере на углу улиц Макаатаева и Желтоқсан. А в 2021 г. вышел художественный фильм «Мукагали».

Начиная с 2005 г. творческим наследием и рукописями поэта занимается Международный общественный фонд им. Мукагали Макаатаева. Многие его стихи, написанные гениальной рифмой и неповторимым слогом, были переложены на музыку, став прекрасными, душевными и известными всему народу песнями — «Саржайлау», «Мен деп ойда», «Сенің көзің», «Жұмағали», «Қазақстан», «Терезеннің алдынан», которые мы все любим и поем с душой.

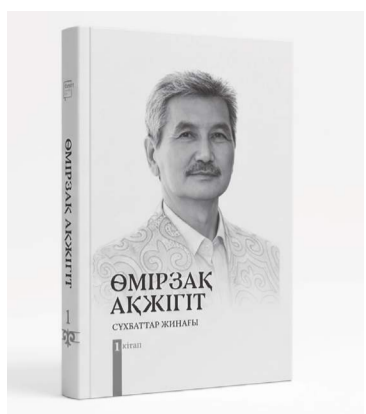
Войдя в казахскую литературу ярким, самобытным и искренним голосом поэт за свою короткую, но плодотворную жизнь выпустил ряд сборников произведений, ставших классикой. Многие его стихи, написанные гениальной рифмой и неповторимым слогом, были переложены на музыку, став прекрасными, душевными и известными всему народу песнями — «Саржайлау», «Мен деп ойда», «Сенің көзің», «Жұмағали», «Қазақстан», «Терезеннің алдынан», которые мы все любим и поем с душой.

Он также прославился как талантливый переводчик, чьи работы показали широту поэтического мировоззрения автора. Его мастерские переводы русских классиков — Пушкина, Некрасова, Есенина, Блока, а также всемирно известных произведений — «Божественная комедия» Данте

Светлое имя поэта, мастера слова Мукагали Макаатаева стоит в одном ряду с именами истинных поэтов и художников, чей дух и чье сознание выходят далеко за пределы эпох и конъюнктур. Ибо душа философа, виртуоза пера и кисти приходит вещать о вечных законах доброты и сострадательности, понимания и любви, жизнеутверждения и веры в человечность, несмотря ни на что.

Маржан ОМИРЖАНОВА

ЖАҢА КІТАП

ТАҒЫЛЫМ мен ТАНЫМ ТОҒЫСҚАН ҚОС ТОМДЫҚ ЖАРЫҚ КӨРДІ

Журналист Өмірзақ Ақжігіттің екі томдық «Сұхбаттар» жинағын осы жанрдың озық үлгілерінің бірі деуге толық болады. Автор ел руханиятына өлшеусіз үлес қосқан көрнекті ақын-жазушылардың, академик-ғалымдардың, қоғам қайраткерлерінің тағылымды ойлары мен терең пайымдары тоғысқан рухани қазына. Ұлт болашағына алаңдаған, ел тағдаларына бейжай қарамаған, тұлғалардың мағыналы әңгімелері мен шынайы сұхбаттары оқырманды ойға жетелейді.

Кітаптың басты ерекшелігі – әр сұхбаттың кәсіби деңгейі мен мазмұн тереңдігі. Журналист Өмірзақ Ақжігіт әр кейіпкермен сұхбат барысында оның ой-өресіне, таным деңгейіне сай сауал қоя отырып, сол саланың нағыз маманындай еркін ой өрбітеді. Сұрақтары дәлелге, нақты мысалдарға негізделіп, сұхбат берушінің болмысын, көзқарасын терең ашуға мүмкіндік береді.

300-ден астам сұхбаттың ішінде мұқият іріктеліп алынған бұл жазбаларда заман тынысы, ұлттық құндылықтар, рухани сабақтастық пен елдік мұрат кеңінен қамтылған. Кітап мазмұны оқырманды бейжай қалдырмай, ойландырып қана қоймай, рухани серпіліс сыйлайды.

Жинақ тек танымдық еңбектің үлгісі ретінде ғана емес, болашақ және қазіргі журналистика саласында еңбек етіп жүрген журналистерге сұхбат алу жанры бойынша таптырмас тәжірибелік құрал ретінде ұсынуға болады. Мұндағы әрбір сұхбат – сауалды дәл қоюдың, ойды тереңдетудің, кейіпкер болмысын ашудың кәсіби мектебі. Кітап журналистерге сұхбат мәдениетін меңгеруге, ізденіс пен шеберлікті шыңдауға бағыт-бағдар беретін құнды еңбек болып табылады.

Кітаптың тұсаукесерін марқұмның жылдық асында мемлекет және қоғам қайраткері Қуаныш Айтаханов және ақын, ҚР Парламенті Мәжілісінің депутаты Қазыбек Иса кесті. Журналист Өмірзақ Ақжігіттің сұхбаттар жинағы көрнекті мемлекет және қоғам қайраткері Жауғашты Нәбиевтің демеушілігімен жарық көрді.

qazaquni.kz

ӨР ҰЛТШЫЛ ӨМІРЗАҚ

Есімі елге белгілі көрнекті қазақ журналисті, ұлттық мүддемді қорғап өткен қаламгер-қайраткер Өмірзақ Ақжігіт ағамыздың өмірден өткеніне де бір жылдың жүзі болып қалыпты...

Өтіп жатқан өмір-ай десеңізші... Алла алдынан жарылқасын!

Былтыр ғана, 2024 жылы мамыр айында Шымқалада жемісті жетпіс жасқа толған мерейтойын дүрілдетіп тойлап едік... Өзі араласатын елге белгілі игі жақсылардың бәрін шақырған Өмекең үстінен тастамайтын өзіне құйып қойғандай жарасымды әдемі қазақы шапанды киіп алып, елдің бәрін құшақ жайып қарсы алып, жарқырап жүрген еді!..

Тәуелсіздік жылдары Қазақ журналистикасы Ұлттық партияның ролін атқарды деген жоғары баға алдымен осы қаламын өткір қару еткен Өмірзақ Ақжігіттей өр тұлғалы қалам қайраткерлеріне қарап айтылатыны анық еді...

Өмекең бұл бағаны республикалық «Жас қазақ үні», (қазіргі «Қазақ үні» газеті) кезінде айқын дәлелдеп берген болатын...

Қазір бар Қазақ үніне айналған нар «Қазақ үні» газетінде бас редактор болып істеп жүргенде Өмекеңнің жұмысқа берілгені сонша, пәтеріне қайту қаперіне кірмейтін... Түн ауып кеткесін, редакцияда өзіне арнайы жасалған бөлмеде жата салатын. Таңмен таласа тұра салып, тағы да тағамынан бұрын қаламына қол созатын...

Өмекең 2003 жылдан бері жиырма жылдан артық журналистика майданында алдыңғы қатарда қарқынды қайрат көрсетті. «Оңтүстік Қазақстан», «Жас Алаш» газеттерінде арнаулы тілші, «Жалын» журналында жауапты хатшы, «Жас қазақ үні» мен «Қазақия» апталығында бас редактор қызметтерін абыройлы атқарды.

Өмекең халықшыл әкімдермен де тізе қосып, еңбек етті. Арыс пен Сайрамда Айтахановтың академиясынан тәлім алған ол «әкімдердің ақыны, ақындардың әкімі» Ислам Әбішпен де бір майданда жүрді. Исекең Су министр кезінде халық қазынасының триллионын үнемдегені үшін жазықсыз жала жабылып, түрмеге түскенде, Өмекең әрбір соттың отырысына қатысып, қаламымен араша түсті.

Өмекең газет редакцияларында күнделікті газет шығарумен ғана күйбең тірлік өткізіп қоймай, қазаққа қажетті құнды кітаптар жазып тастады. «Тыныштық жақпайтын адам», «Жауғашты Нәбиев – істің адамы», «Боямсыз өмір», «Мини-Қабуснама» деген тағылымды да, тартымды кітаптардың авторы ретінде де есімі елге белгілі.

Өмекең қоғамда болып жатқан әрбір қоғамдық-саяси оқиғаларға әділ үн қатып жүрді.

Әсіресе, қазақ тіліне, қазақ мүддесіне қарсыларға қарсы майданда хан болсын, қара болсын, аямайтын біздің «Қазақ үні» газетінің ұстанымы мен Өмекеңнің ұстанымы да бірдей еді. Маған осы мінезі қатты ұнайтын. Өмекеңде бұл өткен ғасырда Кеңес империясына қарсы шыққан Созақ көтерілісін басқарған атакты Салықбай мергеннің он жеті мергенінің бірегейі болған Ақжігіт атасынан қанында бар.

Атасы көзмерген болса, Өмекең сөзмерген еді!.. Қаламымен атқанын қаусатып түсіретін... Ондқққа тиетін ойлы сөздері оып түсетін!

Мәскеуде инженерлік институтты бітірген соң, орыс тілінде де еркін жаза беретін... Бұл қазақ тіліне, ұлттық мүддемізге қарсы өзіміздің орысқұлдарға, ана тіліне миы жетпесе де, министр, әкім, депутат болып жүретін шенеуніктерге, атағы жер жаратын әйгілі қайраткерлерге қарсы жазылған мақалаларды солардың оқитын тілінде жариялау қажет болған кезде қатты көдеге жарайтын...

Жүрек ауруынан инсульт алып ауруханға түскенде де, ауырып жатып, «Қазақ үні» газетіне хабарласып, газеттің қалай шығып жатқанын сұрапты қайран Өмекең!.. Содан соң телефон қоңырауларына, хабарламаларымызға жауап ала алмай қалған едік... Ауыр ауру ақыры алып тыныпты...

Өмірзақ Ақжігітті қолдап, демеп келе жатқан, мемлекет және қоғам қайраткері Ислам Әбіш ағамыз қаралы хабарды жеткізгенде қабырғасы қатты қайысып тұрды...

Сол кезде өзім ауырып, ем алып жатқандықтан Өмекеңмен қоштасып қала алмағаным, жаназасына қатысып, топырақ сала алмағаным өкінішті болды...

Өмекеңнің қазақ журналистикасына сіңірген зор еңбегі елге белгілі!

Қаламын қаруға айналдырып, халық сөзін сөйлеп өтті... Ақиқаттың Ақ туын биік ұстап, шындықты шыркыратып жазып кетті...

Иә, өмірінің соңына дейін халық сөзін сөйлеуде қару еткен қаламын тастаған жоқ...

Жаңа заман, Әділетті Қазақстандағы түбегейлі өзгерістерді қолдап, Алаш жолын ұстанған «Ақ жол» демократиялық

демалуға жіберетін болдым. Ол кісіні жалғыз жібергіміз келмей, Шымкенттегі Өмірзақ ағамызға: «Әкеміз шипажайға бара жатыр. Бойдақ шал шипажайда қолды болып кетпес үшін қасына өзіңіздей сенімді серік керек» деп, әзілдеп, екеуін бірге жібердік.

Шамасы, демалысы мен жорықтары сәтті болған болуы керек, Өмекең өкемізге қатты ұнап қалыпты... Кетер-кеткенше: «Біздің күйеу бала Өмірзақтың жағдайы қалай?»-деп сұрап тұратын... Пейіште рухы шалқи бергей. Өмекең де «әкең мықты қазақ екен» деп қоятын да, әріге бармайтын... Біз де одан әрі қазбаламаймыз, қоя саламыз.

Иә, айтпақшы, көкем айтқандай, Өмекең біздің елге күйеу бала, яғни маған жезделігі бар еді. Сондықтан да Өмекең ұл-қыздарының жетістігі туралы айтып қалса, «Нағашыларына тартқан да. Сізің

партиясына тілектес болып, сайлауда да, жайлауда да, барлық майданда да өткір, күшті мақалалар жазып, қайрат көрсеткен қаламгерлігі мен қайраткерлігі үшін де біз Өмірзақ ағамызға шын ризамыз.

Сондықтан да, Өмірзақ Әбдуәліұлын 70 жасқа толған мерейтойында ҚР Парламенті Мәжілісінің депутаты, «Ақ жол» партиясы төрағасы Азат Тұрлыбекұлы парламент және мәслихат депутаттарының атынан құттықтап, партия Президиумы «Ақ жол» партиясының Алаш арыстары құрметіне арналған «Қазақ Республикасына 100 жыл» алтын медалымен марапаттады!

Өмекең қандай жоғары марапатқа да лайықты тұлға еді...

Өмекең анау бір жылы менің әкем Жарылқасынмен бірге «Меркі» шипажайында демалды. Табиғаты тамаша, суының емдік қасиеті мол «Меркі» шипажайын бес-алты жыл басқарған кезінде қазіргі жақсы жағдайға жеткізген Жапар Баубеков деген кәсіподақ саласының қайраткері, Жетісулық ағамыз. Сол кезеңде әкемді

мықты боп жүргеніңіз де, біздің Гүлзейнет әкеміздің арқасы ғой» деп қорытатын едік барлық әңгімені.

Өмекеңнің жылына дейін кітаптарын шығарайық деген тілектестерінің игі ниеті орындалып жатқанына қуаныштымыз.

Бұл екі томдық кітабына өзінің ұлттық белгілі тұлғаларымен жасаған жазған маңызы зор, сүйекті де, сүбелі сұхбаттары жарияланды.

Өмекеңнің жарқын бейнесі оны құрметтейтін жандар жүрегінде мәңгі сақталады. Қарымды қаламынан шыққан мәні зор шығармалары оқырмандарымен бірге жасай береді..

Пейіште рухы шалқи бергей!
Жатқан жері жайлы болсын!

Отбасына, ұрпақтарына құдай ұзақ ғұмыр бергей!

Иямын саламат болсын!

Қазыбек ИСА, ақын, ҚР Парламенті Мәжілісі депутаты, Қазақстанның Еңбек сіңірген қайраткері,

Қуаныш АЙТАХАНОВ, мемлекет және қоғам қайраткері:

РУХАНИ МҰРАҒА АЙНАЛҒАН ЖИНАҚ

– Өмірзақ ініміздің жылдық асы берілген күні оның рухани мұрасы жалғасқандай, сұхбаттар жинағының тұсаукесерінің өтуі – үлкен мәні бар оқиға. Бұл Өмекеңнің өзіне де, оның ұрпақтарына да қуаныш сыйлайтын игі істің бастауы болсын.

Жинаққа қазақтың көрнекті ғалымдары, ірі қоғам қайраткерлері мен алып тұлғаларының мазмұнды сұхбаттары топтастырылған. Өмекеңнің газет беттерінде жарық көрген 200-ден астам сұхбатын кезінде үзбей оқып жүретінмін. Бұл еңбекте сол тұлғалардың өмір тәжірибесі, өнегелі жолы, халқымыздың кешегі мен бүгінгі тарихы кеңінен көрініс тапқан.

Кітап қазіргі және келешек ұрпақ үшін бағыт-бағдар беретін, ой салатын құнды дүние болады деп сенемін. Өмекеңнің жатқан жері жайлы, топырағы торқа болсын. Артында қалған ұл-қыздары, немерелері мен жарына амандық тілеймін. Құтты болсын!

Шакиза АҚЖІГІТОВА, бауыры:

БАУЫРЫМНЫҢ ЕСІМІ ЕЛ ЕСІНДЕ САҚТАЛАДЫ

– Бауырым бар саналы ғұмырын халқына қызмет етуге арнап, өз ісімен де, сөзімен де ел есінде қалды. Артында өшпес із, тағылымды өмір жолы қалды. Алла тағала оның о дүниесін жарық етіп, жатқан жерін жайлы етсін.

Өмірзақ бауырым Қазақстанның түкпір-түкпірін аралап, ел ішінде қызмет етіп, өздеріңіздей ел ағаларымен бірге еңбек етті. Халқына адал қызмет етіп, азаматтық болмысын таныта білді. Осындай өнегелі өмір кешкеніне шүкіршілік етемін. Бауырымның есімі мен еңбегі ұмытылмай, жүректерде сақтала берсін.

АНТАЛИЯДА ҚАЗАҚ КИНОСЫНЫҢ КҮНДЕРІ ӨТТІ

Қазақстанның Анталиядағы Бас консулдығының бастамасымен, Қазақстан Мәдениет және ақпарат министрлігі мен «Қазақфильм» киностудиясының қолдауымен Анталия қаласында қазақ киносының күндері ұйымдастырылды. Бұл мәдени шара қала өміріндегі елеулі оқиғалардың біріне айналып, Қазақстан мен Түркия арасындағы мәдени-гуманитарлық ынтымақтастықты нығайтуға бағытталған маңызды қадам болды.

Кино күндері аясында түрік көрермендеріне «Ұлы Дала таңы», «Жерұйық» және «Қайтадан» көркем фильмдері ұсынылды. Атап айтқанда, Ұлы Дала таңы тарихи туындысы көрермендердің ерекше қызығушылығын тудырып, қазақ мемлекеттілігінің қалыптасу кезеңдерін, ел тарихындағы маңызды тұлғалардың ролін және ұлттық рухтың терең тамырла-

рын әсерлі түрде көрсетті. Бұл фильмнің режиссері — танымал қазақстандық кино-режиссер Ақан Сатаев.

Көрсетілген туындылар қазақ халқының рухани құндылықтарын, тарихи жадысын және бай мәдени мұрасын кеңінен таныстырып, қазіргі қазақ киносының мазмұндық әрі жанрлық алуан түрлілігін айқын көрсетті. Сонымен қатар фильмдер ұлттық дәстүр мен заманауи көзқарастың үйлесімін паш етіп, Қазақстанның бүгінгі даму бағыты туралы да терең түсінік берді.

Іс-шараға Анталиядағы ресми, іскерлік және қоғамдық орта өкілдері, консулдық корпус мүшелері, қазақстандық студенттер мен шетелдегі отандастар көптеп қатысты. Көрермендердің белсенділігі қазақ киносына деген қызығушылықтың жоғары екенін аңғартты.

Қазақстанның Анталиядағы Бас консулы Қуат Қанафеев өз сөзінде ұсынылған

фильмдер тек ұлттық мәдениетті таныстырумен шектелмей, ортақ тарих пен рухани жақындыққа негізделген екі ел арасындағы мәдени диалогты тереңдете түсетінін атап өтті. Оның айтуынша, мұндай бастамалар Қазақстан мен Түркия арасындағы стратегиялық серіктестікті мәдени салада да нығайта түседі.

Кино күндері Қазақстан тарихы мен мәдениетіндегі тұрақты қызығушылықты арттырып қана қоймай, кино өнерінің халықтар арасындағы өзара түсіністік пен достықты нығайтатын тиімді құрал екенін тағы бір мәрте дәлелдеді. Сонымен қатар бұл шара екі ел арасындағы мәдени ынтымақтастықтың жоғары деңгейін көрсетіп, болашақта өнер мен кино саласындағы жаңа бірлескен жобаларды жүзеге асыруға жол ашты.

qazaquni.kz

ЕРМЕК СЕРКЕБАЕВТЫҢ ҒАСЫРЛЫҚ ТОЙЫ БАСТАЛДЫ

«Астана Опера» театрының Күләш Байсейтова атындағы Камералық залында көрнекті қазақстандық баритон, ұлағатты ұстаз Ермек Серкебаевтың туғанына 100 жыл толуына арналған «Өнер тарландары» топтамасының алғашқы концерті өтті.

Кештің шымалдығын ашқан Қазақстанның Халық әртісі, Мемлекеттік сыйлықтың лауреаты Шахмардан Әбілов ұлы әншінің әлемдік музыка тарихындағы орнына тоқталды.

— Бүгінгі концерттің ерекшелігі — біздің ән өнеріміздің, қазақ тілі мен тарихының әлемдік деңгейдегі биігін көрсетуінде. Сұлтанмахмұт Торайғыров айтқандай «халықтың әні кетсе, әдебиеті жесір қалады, сәні кетеді, сәні кетсе, жаны кетеді». Ермек ағамыз — әлемдік деңгейдегі Карузо, Титта Руффо, Шалапин секілді алып-тармен терезесі тең тұрған, жүз жылда бір келетін бірегей құбылыс. Оның дауысы мен интонациясы арқылы күллі әлем қазақ тілінің құдіретін таныды, — деді Ш. Әбілов.

Жоба авторы әрі концертмейстер, Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері Раушан Бескембировна бағдарламаны жасау барысында Ермек Серкебаевтың сан қырлы талантын ашуды көздегенін айтады.

Кеште халық әндерімен қатар, классикалық орыс романстары мен отандық композиторлардың туындылары шырқалды.

— Ермек Бекмұхамедұлы өте мейірімді, парасатты жан еді. Ол тек ұлы әнші ғана емес, аспапты да шебер меңгерген хас музыкант

болатын. Біз бүгінгі жас орындаушылар арқылы Серкебаев салған сара жолды, оның өзіндік трактовкасын көрерменге жеткізуге тырыстық, — деп атап өтті Раушан Бескембировна.

Сахна төрінде Талғат Мұсабаев, Айгүл Ниязова, Жан Тапин секілді белгілі майталмандармен бірге Феруза Рахметова, Лейла Аламанова сынды жас таланттар өнер көрсетті. Барлығы 23 шығарма орындалып, әрбір туынды көрерменнің ыстық ықыласына бөленді.

qazaquni.kz

Меншік иесі:
«Қазақ үні» ЖШС
ҚАЗАҚ ҮНІ
Президент –
Қаныш ЖАРЫЛҚАСЫН

Бас редактор –
Құлтөлеу МҰҚАШ

Qazaquni.kz ақпарат агенттігінің

Бас редакторы –
Азамат ТАСҚАРАҰЛЫ

Жауапты хатшы –
Гүлмира САДЫҚ

Бөлім редакторлары:

Дастан ЕЛДЕС (орыс редакциясы)

Нұржан АСАН (көркемдеуші)

Аймақтағы тілшілер:

Астана тілшілер қосыны:

Азамат ТАСҚАРАҰЛЫ
(8-702-931-89-86)

Ақмола облысы:

Бақыт СМАҒҰЛ (8-701-626-77-66)

Тарату бөлімі:

Астанада:

Жасұлан ИСА
(8-776-120-19-72)

Шымкентте:

Мүтән ИСМАЙЫЛ
(8-701-692-1340)

Астанада "Алты Алаш"

дүңгіршіктерінде сатылады
(8-701-572-88-47)

Газет ҚР Мәдениет және ақпарат

министрлігінде 19. 12. 2012 жылы тіркелген.

Күәлік №13976-Г (Алғашқы күәлік
№1270-Г, 01. 08. 2000 жыл).

Автордың пікірі мен редакция көзқарасы сәйкес келе бермейтінін ескертеміз. Қолжазбалар өңделеді және қайтарылмайды.

Жарнама мәтініне жарнама беруші жауап береді.

Газеттен көшіріліп басылса, сілтеме жасалуы шарт.

Газетте "Қазақпараттың" материалдары пайдаланылды.

Газет "Қазақ үні" компьютер орталығында беттелді

ТАРАЛЫМЫ – 15000

ЖАЗЫЛУ ИНДЕКСІ – 65380

Редакцияның мекен-жайы:

050006, Алматы қаласы, Қалқаман-3 ықшамауданы, С. Сейітов көшесі, 11 үй

Байланыс телефоны:

8 (727) 398-57-31

E-mail: qazaquni2000@gmail.com

www.qazaquni.kz

Кезекші редактор

Гүлмира САДЫҚ

ТОО «Қазақ үні»

БИН 000540006784

ИИК KZ50856000000385541

АГФ АО «БанкЦентрКредит»

г. Алматы, БИК KСJBKZKX, Кбе 17

Газет «Алматы-Болашақ» баспаханасында

басылды. Алматы қ., С. Мұқанов к., 223 б.

Көлемі: 6 баспа табақ

Ⓐ – материалдың жариялану ақысы төленген

ҚАЗАҚТЫҢ МҰҢЫ МЕН ШЫНДЫҚТЫҢ ЖЫРЫ – «ҚАЗАҚ ҮНІ» ГАЗЕТІНЕ ЖАЗЫЛЫҢЫЗДАР!

ЖАЗЫЛУ ИНДЕКСІ – 65380

«Қазпошта» арқылы жазылу бағасы:

1 жылға | қала үшін | ауыл/аудан үшін

5750,88 тенге

5974,32 тенге

Мекемелер ТІКЕЛЕЙ ЖАЗЫЛУҒА болады

Газетке 1 жылға тікелей жазылым – 5 000 тенге.

100 данаға 1 жылға тікелей жазылым – 500 000 тенге.

1000 данаға 1 жылға тікелей жазылым – 5 000 000 тенге.